

Ο ΕΘΝΟΜΑΡΤΥΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ ΙΩΣΗΦ ΔΑΛΙΒΗΡΗΣ Ο ΑΠΟ ΔΡΑΜΑΣ

Μέχρι τοῦ ἔτους 1787 ἀναφέρεται κατέχων τὸν μητροπολιτικὸν θρόνον Δράμας ὁ Πάριος τὴν καταγωγὴν ἀρχιερεὺς Γερασίμος.¹ Οὗτος ἐν τούτοις φαίνεται ὅτι παρητήθη τὸ ἔτος 1780, ἀπομακρυνθεὶς δ' ἐκ Δράμας ἐγκατεβίωσεν εἰς Ἅγιον Ὅρος, ὅπου δι' ἰδίας δαπάνης ἀνήγειρεν εἰς τὴν μονὴν Βατοπεδίου τὸ ἐκκλησίδιον τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου, ἔξ οὗ σχετικῇ ἐπιγραφῇ πληροφοροεῖ ἱκανὰ περὶ αὐτοῦ.²

Διάδοχος τοῦ μητροπολίτου Γερασίμου ἐν τῇ μητροπόλει Δράμας ἀπὸ τοῦ ἔτους 1787, ἂν μὴ καὶ ἀπὸ τοῦ 1780, ὑπῆρξεν ὁ ἐκ Δημητσάνης Ἰωσήφ τοῦ πικλῆν Δαλιβήρης.³ Τοῦτον ὁ Μ. Γεδεὼν χαρακτηρίζει πολλοῦ

¹ Ἀνθίμου Ἀλεξοῦδη, μητροπολίτου Ἀμασείας, Χρονολογικοὶ κατάλογοι τῶν ἀπὸ Χριστοῦ ἀρχιερατευσάντων κατ' ἐπαρχίας, ἐφημ. «Νεολόγος» Κωνσταντινουπόλεως, ἔτ. ΚΕ', φ. 6517, 10 Ἀπριλίου 1891. Τὸ ἀνωμόως γεγραμμένον σύντομον ἀρθρίδιον περὶ Δράμας ἐν τῇ ἡμιτελεῖ «Θρησκευτικῇ καὶ Χριστιανικῇ Ἐγκυκλοπαιδείᾳ», τόμ. Β' (1937), στ. 1406, εἶναι ἀτελὲς ἐν τῇ διατυπώσει καὶ οὐχὶ ἀπηλλαγμένον χασμάτων εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς μητροπόλεως καὶ ἀναγραφὴν τῶν ἀρχιερέων. Ἐν καιρῷ μέλλομεν ν' ἀφιερῶσωμεν ἴδιον μελέτημα εἰς τὴν μητρόπολιν Δράμας. Βλ. πρὸς τὸ παρὸν Τάσου Ἀθ. Γριτσόπουλου, Ὁ Στασινὸς τῆς Ἀκοβας καὶ ἡ οἰκογένεια Λαμπαρδοπούλου τῆς Δημητσάνης, «Ἑλληνικά», τόμ. ΠΓ' (1953 - 54), σελ. 143, ὑποσ. 2 κέξ.

² Μ. Γεδεὼν, Σημείωμα ἄνευ τίτλου ἐν «Ἐκκλ. Ἀληθείᾳ», τόμ. Ι' (1890), σελ. 223. Πρὸς τὸ αὐτὸ, Πατριαρχικαὶ ἐφημερίδες, ἐν Ἀθήναις 1938, σελ. 150, ἐν δὲ σελ. 151 εἰκὼν τοῦ Γερασίμου.

³ Εἰς τοὺς καταλόγους τῶν ἐκ Δημητσάνης προελθόντων ἀρχιερέων ὁ Ἰωσήφ μνημονεύεται ἀορίστως καὶ ἄνευ σοβαρῶν εἰδήσεων. Ἡ παρατήρησις ἰσχύει καὶ δι' ἄλλους ἀρχιερεῖς, περὶ τῶν ὁποίων ἠδύνατο ὁ Καστόρχης τοῦλάχιστον νὰ γνωρίζῃ πολλά, τὸ μὲν διότι ὅταν αὐτοὶ ἐξῆρχοντο ἀπὸ τὴν ζωὴν αὐτὸς εἰσῆρχετο, τὸ δὲ διότι εὐκόλως ἦτο δυνατόν νὰ πληροφορηθῇ παρὰ τῶν πρεσβυτέρων. Βλ. [Ε. Καστόρχης], Περὶ τῆς ἐν Δημητσάνῃ Ἑλληνικῆς Σχολῆς καὶ περὶ τῶν καθιδρυτῶν καὶ πρώτων αὐτῆς διδασκάλων, ἐν Ἀθήναις 1847, σελ. 44, ὑπ' ἀριθ. 22. Τάκη Χ. Κανδηλώρου, Ἡ Δημητσάνα, ἐν Ἀθήναις 1897, σελ. 25, ὑπ' ἀριθ. 64. Τοῦ αὐτοῦ, Ἡ Γορτυνία, ἐν Πάτραις 1898, σελ. 152, ἀριθ. 61. Ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ, ἐν τῷ Ἐγκυκλ. Λεξικῷ Ἐλευθερουδάκη, τόμ. ΣΤ' (1929), σελ. 940β, ἐν λ. Ἰωσήφ, ἡ οἰκογένεια τοῦ ἀνδρὸς ἀναφέρεται Δαλιβήρης, ἐνῶ εἰς τὰ παλαιότερα

λόγου ἄξιον, πεπαιδευμένον καὶ φιλόμουσον κληρικόν.¹ Τοὺς τίτλους τούτους ὁ Ἰωσήφ δικαιοῦναι ἀπολύτως καὶ μόνον ἐκ τῶν ὑπαρχουσῶν ἐνδείξεων, πού εἶναι ἀρκούντως πειστικά. Ἔτι μᾶλλον ὁμοῦς ὁ Ἰωσήφ ὡς μητροπολίτης Θεσσαλονίκης (1810 - 1821) γνωστός εἶναι ἐκ τῆς ἱστορίας τῆς μεγάλης Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, διότι ὁμοῦ μετὰ τῶν πρώτων θυμάτων τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος περιβάλλεται τὸν φωτοστέφανον τοῦ μάρτυρος πατριώτου. Ἀφοῦ ἐφυλακίσθη εὐθύς ὡς ἤρχισε τὸ κίνημα, τελικῶς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ὡς ποιμὴν καλὸς ἔθηκεν ὑπὲρ τῶν λογικῶν προβάτων. Διὰ τὰ στερεωθῆ τὸ ἀπελευθερωτικὸν κίνημα, ἐσύρθη πρὸς τὴν ἀγχόνην καὶ ἐπότισε μὲ τὸ αἷμά του τὸ δένδρον τῆς ἐλευθερίας. Δυστυχῶς ἐλλείπουν αἱ πηγαι διὰ μίαν διεξοδικὴν βιογραφίαν τοῦ ἀοιδίμου ἀνδρός. Αἱ συλλεγεῖσαι σποραδικαὶ εἰδήσεις ἀδρομερῶς συνθέτουν ἀπλὴν σκιαγράφησιν αὐτοῦ, τόσον ὡς μητροπολίτου Δράμας, ὅσον καὶ Θεσσαλονίκης μετὰ ταῦτα. Ἀτυχῶς οὔτε καὶ ἐκ τῶν γραπτῶν πηγῶν τῆς πατρίδος του προσφέρεται ἀξιολογόν τι, διὰ τὰ ξερυνθησοῦν τὰ τῆς καταγωγῆς του, τῆς παιδείσεως καὶ παιδικῆς ἐν γένει ἡλικίας. Ἔτσι τίποτε σχεδὸν δὲν γνωρίζομεν περὶ τῆς προτέρας ζωῆς τοῦ μάρτυρος μέχρι τῆς ἐκλογῆς του ὡς μητροπολίτου Δράμας, ἦτοι τοῦ 1787 ἢ ἴσως καὶ τοῦ 1780.

Ἄν μὴ πᾶσα ἡ μόρφωσις τοῦ Ἰωσήφ, πάντως τὰ πρῶτα γράμματα αὐτοῦ προέρχονται ἀπὸ τὸν τόπον τῆς γεννήσεώς του, γνωστοῦ ὄντος ὅτι καὶ πρὸ τῆς ἰδρύσεως τῆς ἐν Δημητσάνῃ Ἑλληνικῆς Σχολῆς σχολεῖον ἀνεπίσημον ἐλειτούργει εἰς τὴν μονὴν τοῦ Φιλοσόφου μέχρι τοῦ 1764, ὁπόθεν ἐξῆλθεν ἡ πλειὰς ἐκείνη τῶν ἱερωμένων ἀνδρῶν, εἰς τὴν ὁποίαν ὀφείλου καὶ ἡ Δημητσάνα καὶ ἡ μονὴ τῆς τὴν φήμην, ὅτι προσέφερον εἰς τὸ ἔθνος πνευματικὸς ἡγέτας κατὰ τοὺς δούλους αἰῶνας.² Ὑπολογίζοντες λοιπὸν ὡς τριακονταπενταετὴ τοῦλάχιστον τὸν χρόνον τῆς ἀρχιερατείας τοῦ Ἰωσήφ ἐν συνόλῳ μέχρι τοῦ 1821, ἀγόμεθα εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι οὗτος ὑπῆρξε σύγχρονος, ὁμῆλιξ ἢ ἴσως καὶ ὀλίγον νεώτερος τοῦ συμπολίτου του καὶ συναθλητοῦ του πατριάρχου Γρηγορίου Ε΄, πού ἀσφαλῶς ἐγεννήθη περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΗ΄ αἰῶνος, μητροπολίτης δὲ Σμύρνης ἐγένετο τὸ ἔτος 1785.³ ἴσως οἱ δύο οὗτοι ὑπῆρξαν ἐκ τῶν πρώτων μαθητῶν τῆς Σχολῆς Δημητσάνης. Ἄγνωστον ἐπίσης παραμένει τίς κατηύθυνε τὰ πρῶτα βήβητα τοῦ Ἰωσήφ καὶ εἰς ποίους τό-

ἔργα του Δ α λ ι β ἦ ρ η. Τὸ ἐπώνυμον τοῦτο δὲν συνητήσαμεν εἰς τὰς ἐρεῦνας ἡμῶν.

¹ Μ. Ι. Γ ε δ ε ὡ ν, Πατριαρχικαὶ Ἐφημερίδες, σελ. 152.

² Τ ἄ σ ο υ Ἀ θ. Γ ρ ε ι τ σ ο π ο ὄ λ ο υ, Κατάλογος τῶν χειρογράφων κωδίκων τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Σχολῆς Δημητσάνης, ἐν Ἀθήναις 1954, σελ. 5 - 6, ὅπου καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία.

³ Πρὸ πάντων βλ. Τ ἄ κ η Χ. Κ α ν δ η λ ὡ ρ ο υ, Γρηγόριος Ε΄, ἔκδ. β΄, ἐν Ἀθήναις 1921, σελ. 1 κέξ., 10 κέξ.

πους ὑπερέτησε μέχρι τῆς ἐκλογῆς του ὡς μητροπολίτου Δράμας. Ὅπως δὲ ποτε βέβαιον φαίνεται ὅτι ἐκ νεανικῆς ἡλικίας προέκοπτεν οὗτος καὶ ὅτι ἠτύχησε νὰ συμπληρώσῃ τὰς σπουδὰς του εἰς ἀκμάζουσάν τινα σχολὴν ἢ εἰς τὸ Ἅγιον Ὅρος μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσίν του ἐκ Δημητσάνης. Τόποι ποῦ συνεκέντρωναν τότε νέους φιλομαθεῖς ἦσαν πολλοί, Δημητσανιτόπαιδες ὁμως συχνὰ μετέβαινον εἰς Σμύρνην. Τὸν δρόμον διὰ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν εἰς τοὺς ἐκ τῆς κεντρικῆς καὶ μεσημβρινῆς Πελοποννήσου κυρίως εἶχον ἀνοίξει αἱ περιπέτειαι καὶ δοκιμασίαι τῶν Πελοποννησίων μετὰ τὰ Ὁρλωφικά. Ἐκεῖ μεταβὰς ἀρχικῶς ἐσταδιοδρόμησε μετ' οὐ πολὺ καὶ ὁ νεαρὸς Γρηγόριος.¹ Καὶ οἱ ἴδρουται τῆς Σχολῆς Δημητσάνης πρὸ αὐτοῦ ἐκεῖ εἶχον εὖρει τύχην.² Ὁ ἕτερος μάλιστα ἐξ αὐτῶν, ὁ Ἀγάπιος, πιθανώτατα συνεδέετο μετὰ τοῦ Ἰωσήφ ἐκ νεανικῆς ἡλικίας, ὡς πρεσβύτερος δ' αὐτοῦ καὶ ἐμπειρότερος, πολὺ πιθανὸν εἶναι καὶ νὰ συνέτρεξε τὸν Ἰωσήφ εἰς τοὺς ἐν τῇ ξένη προσανατολισμούς του. Ἴσως λοιπὸν εἰς Σμύρνην κατέφυγεν ὁ Ἰωσήφ καὶ ἐκεῖ προώδευσε, κατευθυνόμενος ἐνδεχομένως καὶ ὑπὸ τινος ἰσχυροῦ ἀρχιερέως. Οὐδόλως ὁμως ἀπίθανον νὰ μετέβῃ καὶ εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου ὑπῆρχον πλούσιοι ἔμποροι Δημητσανῖται, ἢ καὶ εἰς Ἅγιον Ὅρος, ὅπου πάλιν γνωρίζομεν ἐγκατεστημένους συγχρόνους του Δημητσανίτας, ὡς εἶναι ὁ λόγιος μοναχὸς Ὀνούφριος Κουντουρόπουλος κ.ἄ. Εἷς τι τῶν παιδευτικῶν λοιπὸν τούτων κέντρων ἄφειλεν ὁ Ἰωσήφ τὴν μόρφωσίν του, ποῦ ἀπετέλει μίαν τῶν πολλῶν ἀρετῶν του.

Ἐκεῖνο ποῦ ἐν πάσῃ περιπτώσει πρέπει νὰ ὑπογραμμισθῇ εἶναι ὅτι τύχη ἀγαθὴ ὤθησε τὸν Ἰωσήφ πρὸς τὴν Δράμαν, μετὰ τῆς ὁποίας ἐκ χρόνων παλαιῶν συνεδέετο ἡ γενέτειρα αὐτοῦ Δημητσάνα δι' ἄλλων ἐξόχων τέκνων αὐτῆς. Οὕτως εἰς τὴν παρὰ τὴν Δράμαν ἐπὶ τοῦ Παγγαίου ὄρους κειμένην μονὴν τῆς Εἰκοσιφοινίσσης καταφυγὼν δευτέρως κίτῳ αὐτῆς ἀνεδείχθη ὁ καθαγιασθεὶς οὐκουμενικὸς πατριάρχης Διονύσιος Α' πρὸ τοῦ τέλους τοῦ ΙΕ' αἰῶνος.³ Ἐκ Δημητσάνης προήρχετο ὁ γνωστὸς μητροπολίτης Δράμας Ἀθανάσιος (1593 - 1608), ὅστις καὶ ἐτάφη εἰς τὴν αὐτὴν μονὴν τῆς

¹ Διδακτικὴ διὰ τὸ θέμα εἶναι ἡ ὑπὸ ἡμερομηνίαν 9 Αὐγ. 1776 ἐπιστολὴ τοῦ Γρηγορίου, ἀρχιδιακόνου τότε παρὰ τῷ μητροπολίτῃ Σμύρνης Προκοπίῳ, πρὸς τὸν ἐν Τεργέστῃ ἐξόριστον πρ. Μεθώνης Ἀνθιμον Καράκαλλον. Βλ. Τάσου Ἀθ. Γριτσοπούλου, Ἀνθιμος Καράκαλλος, ἐπίσκοπος Μεθώνης, ὁ ἐκ Δημητσάνης, καὶ ἡ σφραγισμένη ἀλληλογραφία αὐτοῦ, ἐν Ἀθήναις 1:53, σελ. 9 - 10, 23 - 24 (ἀνάτυπον ἐκ τῆς «Θεολογίας», τόμ. ΚΔ').

² Ε. Καστόρχη, ἔνθ' ἄνωτ., σελ. 8 - 9. Εἰς Σμύρνην ἐπίσης κατέφυγεν ἐκ νέου ὁ ἕτερος ἐξ αὐτῶν κατὰ τὴν δεινὴν δοκιμασίαν τῶν Ὁρλωφικῶν.

³ Τάσου Ἀθ. Γριτσοπούλου, Μελέτη περὶ τοῦ βίου καὶ ἀκολουθίας τοῦ ἀπὸ Φιλιππουπόλεως οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Διονυσίου Α' τοῦ ἐκ Δημητσάνης (1466 - 1472, 1488 - 1490), μετὰ συμβολῆς εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν Φιλιππουπόλεως κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα, Ἀθήναι 1955, σελ. 30 κέξ., 36 κέξ.

Εἰκοσιφοίνισσης.¹ Πρὸς τὴν τελευταίαν ταύτην μονὴν ὡσαύτως συνδέεται καὶ ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ἀθανασίου μητροπολίτης Σερρών Θεοφάνης, ὁ εἶτα Παλαιῶν Πατρῶν.² Ὁ δὲ πρωτεξάδελφός των Νεόφυτος διεδέχθη τὸν Ἀθανάσιον εἰς τὴν μητρόπολιν Δράμας (1611 - 1618), μεθ' ὃ ἐγένετο μητροπολίτης Νικομηδείας, ἀλλὰ καὶ τὴν Εἰκοσιφοίνισσαν δὲν ἐλησμόνησε.³ Εἰς Δράμαν ἕξ ἄλλου κατέφυγε καὶ Γρηγόριος ὁ Ε΄ μετὰ τὴν πρώτην του πατριαρχίαν (1798) καὶ ἐκεῖθεν εἰς Εἰκοσιφοίνισσαν⁴ πιθανώτατα ἐκ τοῦ λόγου, ὅτι τὴν ἐπαρχίαν ἐποίμαιναν ὁ συμπολίτης του Ἰωσήφ ἤδη πρὸ τοῦ ἔτους τούτου.

Ἀπὸ τῶν πρώτων ἐτῶν τῆς ἐγκαταστάσεώς του εἰς Δράμαν ἡ σκέψις τοῦ Ἰωσήφ εὐλαβῶς ἐστράφη πρὸς τοὺς προκατόχους του μητροπολίτας, τῶν ὁποίων ἠθέλησε νὰ παραδώσῃ τὰ ὀνόματα εἰς μνήμην τῶν μεταγενεστέρων. Οὕτω κατὰ Μάρτιον τοῦ ἔτους 1800 ἐπὶ τοῦ ἐξωφύλλου χειρογράφου λειτουργίας, γεγραμμένης μετὰ φιλοκαλίας ὑπὸ Λαυρεντίου ἱερομονάχου τὸ ἔτος 1736, ἰδιοχείρως ἐσημείωσεν ὁ Ἰωσήφ ταῦτα :⁵

Ἐν ἔτει αω' [=1800], μηνὶ Μαρτίῳ, ἐρευνήσας κατέγραψα τὰ ἀοίδιμα ὀνόματα τῶν πρὸ ἡμῶν ἀρχιερατευσάντων ἐν τῇ μητροπόλει ταύτῃ Δράμας, ἵνα προχείρως εὐρίσκοντες οἱ μεθ' ἡμᾶς ἀρχιερατεύσοντες ἀδελφοί, εἰ βούλονται μνημονεύεωσαν ἐν ταῖς ἱεραῖς τελεταῖς, ὅπως ἀξιώθωμεν τῶν Ἰσων παρὰ τῶν μεταγενεστέρων. Ἐν ᾧ γὰρ μέτρῳ μετρήσομεν ἀντιμετροῦνται ἡμῖν, κατὰ τὸν τοῦ κοινῶς Δεσπότητος καὶ Σωτήρος λόγον ἐν Εὐαγγελίοις.⁶

¹ Τά σ ο υ Ἀ θ. Γ ρ ι τ σ ο π ο ὑ λ ο υ, Ὁ Στασινὸς τῆς Ἀκοβας, ἐνθ' ἄν. σελ. 139 κέξ., 149.

² Α ὕ τ, σελ. 149.

³ Α ὕ τ, σελ. 142 - 143, 150.

⁴ Α ὕ τ, σελ. 150, ἐνθα ὑποσ. 2 καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία. Γενικῶς τόπος ἐξορίας Γρηγορίου τοῦ Ε΄ θεωρεῖται τὸ Ἅγιον Ὄρος. Βλ. Τ. Κ α ν δ η λ ὡ ρ ο υ, Γρηγόριος Ε΄, σελ. 75. Ἀσφαλῶς ὁμοίως ὁ πατριάρχης μετεκινήθη μέχρι τοῦ ἔτους 1806, ὅτε ἐκλήθη τὸ δεύτερον εἰς τὸν οἰκουμενικὸν θρόνον. Ἀξιοσημείωτον εἶναι ὅτι ἐκ Δράμας ὑπὸ ἡμερομηνίαν 9 Ἰουνίου 1799 ὑπάρχει γράμμα ἰδιόχειρον τοῦ Γρηγορίου πρὸς τὸν μέγαν δραγομάνον τῆς Πόρτας Κωνστ. Ἀλ. Ὑψηλάντην, ἀναφερόμενον εἰς τὸν οἰκτρῶς θανατωθέντα Κωνστ. Χατζερῆν, ἡγεμόνα τῆς Βλαχίας. Βλ. Μητροπολίτου Ἡλίουτόλεως καὶ Θεζύρων Γ ε ν ν α δ ί ο υ, Μία ἄγνωστος περιπέτεια τοῦ ἐθνομάρτυρος Γρηγορίου Ε΄, «Ἐπετηρὶς Ἐταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν», τόμ. ΙΘ' (1949), σελ. 233 - 234, 231. Φανερὸν γίνεται ὅτι ὁ ἐκπεσὼν πατριάρχης εὔρε πλησίον οἰκείου ἀρχιερέως ἠθικὴν συνδρομὴν καὶ ἀνακούφισιν ἐκ τῆς δοκιμασίας.

⁵ Γ. Λ α μ π ά κ η, Ἐκθέσεις περὶ τῶν τοῦ Μουσείου καὶ περιηγήσεις τοῦ ἔτους 1903, Δράμα, «Δελτίον τῆς Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας», τευχ. Ε' (1905), σελ. 85 - 86. Ε. Σ τ ρ ά τ η, Ἡ Δράμα καὶ ἡ Δράβησκος, Σέρραι 1924, σελ. 37, 41.

⁶ Ματθ. Ζ' 1 - 2. Πρβλ. Μαρκ. Δ' 24. Λουκ. Γ' 38.

Κτήτωρ τῆς ἤδη σωζομένης ἱερᾶς ἐκκλησίας τῶν Εἰσοδίων τῆς Θεοτόκου ἧ πλησίον ἐστὶ καὶ ἡ τοῦ ἀρχιερέως οἰκία ἢ Μητροπόλις, ὑπάρχει ὁ μακάριος Φώτιος, μητροπολίτης Φιλίππων χρηματίσας, ὡς φαίνεται ὀπισθεν τῆς αὐτῆς ἱερᾶς ἐκκλησίας τὸ αἰοίδιμον αὐτοῦ ὄνομα γεγραμμένον μετὰ κεράμων ἢ τούβλων, ὅπερ μνημονεύεσθαι διὰ παντός δίκαιον, ὅτι αὕτη ἐστὶν ἡ μόνη ἐκκλησία τῶν ὀρθοδόξων χριστιανῶν, τῶν εὐρισκομένων ἤδη ὀλίγων πολλῶν ἐν Δράμα.

Μεταξὺ πολλοῦ διαστήματος δὲν ἠδυνήθημεν νὰ εὑρωμεν τὰ ὀνόματα τῶν κατὰ διαδοχὴν ἀρχιερατευσάντων, εἰ μὴ ἔκ τινων σκευῶν, αἵτινα ἀφιερωθέντα παρ' αὐτῶν εἴτε τῇ ἱερᾷ ἐκκλησίᾳ εἴτε τῇ μητροπόλει ἔφερον τὰ ὀνόματα αὐτῶν γεγραμμένα, αἵτινά εἰσι ὡς ἐφεξῆς ἐσημειώθησαν.

Ἐπεὶ ἀναπαύσεως

Φωτίου, Ἀντωνίου, Σάββα, Παρθενίου, Ἰακώβου, Καλλινίκου, Γρηγορίου, Γερασίμου, Ἰωσήφ, Χρυσάνθου, Παρθενίου.

Τῶν ἀρχιερέων

Ζῶντες. Παρθένιος μετετέθη εἰς Μέθυμαν, Νικόδημος μετετέθη εἰς Προῦσαν, Διονύσιος μετετέθη εἰς Βέροιαν, Γερμανὸς ὁ ἀπὸ Βιδύνης μετετέθη Δέρκων.

Νεόφυτος μετετέθη εἰς Δέρκους, Ἀθανάσιος ἀπεβίωσεν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ αὐτοῦ, Μελέτιος εἰς τοὺς Δυτικούς καταφυγῶν, τοῦπίκλην Ἀπόδραμος, Ἀγαθάγγελος μετετέθη εἰς Ἐφεσον, Ἰωαννίσιος ὁ ἀπὸ Ἀγκύρας ἀπεβίωσεν ἐνταῦθα. Γερμανὸς ἀπεβίωσεν ἐνταῦθα, Φιλόθεος μετετέθη εἰς Ἰμβρον, Χρυσόστομος, ὁ νῦν ταπεινὸς μητροπολίτης 1902.¹

Ἐπὶ δὲ τῆς δευτέρας σελίδος τοῦ ἔξωφύλλου :

Ἐπιγραφή ἦν εὖρον γεγραμμένην ἐν μαρμάρῳ τῷ κάτωθεν τῆς σκάλας, ὃ δὴ μάρμαρον φαίνεται νὰ ἦτον εἰς τὴν ἐκκλησίαν, λίαν παλαιά, ἔχει δὲ οὕτως διὰ στίχων λάμβων.

Αὕτη χάρις πέφυκε Κουροπαλάτη

Ἀλεξίου τε φημὶ τοῦ Μανιάκη,

φέρει καὶ τῆς σῆς διὰ γραφῆς τὸν τύπον

Παναγία δέσποινα εἰς σ(ωτη)ρίαν

ἐν μηνὶ Ἰουνίῳ ἐπὶ ἔτους ,ςχνγ' ἐπὶ τῆς βασιλείας

Ἐμμανουὴλ Κομνηνοῦ, ὅπου ξυνάγονται ἔκτοτε μέχρι

τῆς σήμερον ὅπου ἔχομεν ,ζτι' [7310] ἦτοι ἀπὸ Χ(ρι-

στ)οῦ αωγ' [=1803] ἔτη χμζ' [647], ἦτοι ἐξακόσια τεσσαράκοντα ἐπτά ἔτη.²

† ὁ Δράμας Ἰωσήφ.

¹ Ἐπὶ τοῦ Λαμπάκη δὲν σημειοῦται ἂν ἔγραψεν ἡ αὐτὴ χεὶρ, ἀλλὰ προφανὲς εἶναι ὅτι ὁ Χρυσόστομος τοῦλάχιστον ἔκ τῶν ὑστέρων ἔγραψε τὸ ὄνομά του.

² Ἡ διδομένη διὰ τοῦ ἐπιγράμματος χρονολογία 6653 ἀπὸ θεμελιώσεως κό-

Ἐάν καὶ ὁ ἐκδότης τῶν ἀνωτέρω χρονικῶν σημειωμάτων δὲν κάμνει λόγον περὶ τῶν γραμματικῶν γνώσεων τοῦ συντάκτου αὐτῶν, ὅμως εἰκάζομεν ὅτι αὐταὶ θὰ ἦσαν ἀνάλογοι πρὸς τὴν γλῶσσαν αὐτῶν, ἔξ οὗ ἀποδεικνύεται ὅτι ὁ γράψας διέθετε σοβαρὰν παιδείαν, ἐρευνητικότητα, εὐσέβειαν καὶ ὀξύνοιαν. Περὶ τῆς παιδείσεως τοῦ Ἰωσήφ μαρτυρεῖ ἐπὶ πλέον τὸ γεγονός, ὅτι ἠγάπα νὰ προμηθεύεται νεοεκδιδόμενα βιβλία, ἐνίων μάλιστα ἐνίσχυε τὴν ἔκδοσιν ὑλικῶς. Οὕτω σημειοῦται εἰς τὸν κατάλογον τῶν συνδρομητῶν τῆς ἐν ἔτει 1806 ἐν τῷ τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως τυπογραφίῳ ἐκδοθείσης «*Ἐπιτομῆς χρονολογικῆς τῆς Γενικῆς Ἱστορίας, ἐκ τῆς Γαλλικῆς εἰς τὴν ἡμετέραν μετενεχθείσης διάλεκτον, μετὰ πλείστον σημειώσεων ἐπανεξηθείσης ὑπὸ τοῦ φιλογενοῦς Λάμπρου Ἀντωνιάδου, τοῦ ἐκ Μοισίας*». ¹ Ἐξ ἄλλου συνδρομητῆς ὑπῆρξε καὶ τῆς ὑπὸ Διονυσίου Πύρου, τοῦ Θειταλοῦ, συγγραφείσης Γεωγραφίας, τὸ πρῶτον Ἐνετίησιν ἐν ἔτει 1818 ἐκδοθείσης. ²

μου ἀνάγεται μὲν εἰς τὸν χρόνον τῆς βασιλείας Μανουήλ τοῦ Κομνηνοῦ (=1145 ἀπὸ Χριστοῦ), δὲν συμφωνεῖ ὅμως πρὸς τὸ σωτήριον ἔτος 1803, ἂν ὑπολογισθῇ ἡ διδομένη ἀπόστασις τῶν μνημονευομένων 647 ἐτῶν, πού χωρίζει τὰς δύο χρονολογίας, ὡς σταθερά. Οὕτε τὸ ἔτος 1803, ὅτ' ἔγραφεν ὁ Ἰωσήφ ἐπὶ τοῦ κώδικος, ἰσοδυναμεῖ πρὸς ἔτος 7310 κοσμογονίας, ἀλλὰ πρὸς 7311. Θὰ ἀποκατασταθῇ τὸ σφάλμα, ἂν θεωρήσωμεν ὡς δεδομένα ἀφ' ἐνός 1803 τὸ ἔτος πού ἔγραφεν ὁ Ἰωσήφ τὸ σημείωμα καὶ 6653 τὸ ἔτος τῆς ἐπιγραφῆς, ἥτοι ὀρθῶς 1145. Μεταξὺ τῶν δύο τούτων ἡ ἀπόστασις εἶναι ἔτη 658 καὶ ὄχι 647. Ὁ Ἰωσήφ ἀπὸ τοῦ ἔτους τῆς κοσμογονίας 6653 ἀφῆρσεν ἔτη 5507 ἀντὶ 5508, ἀφαιρῶν δὲ 6653 - 5507 = 1146 παρέλιπε νὰ υπολογίσῃ εἰς τὴν στήλην τῶν δεκάδων τὸ κρατούμενον καὶ εὗρεν ἀποτέλεσμα 1156 ἀντὶ 1146. Ὅτι ἀφῆρει 5507 φαίνεται καὶ ἐκ τοῦ ὅτι ὑπελόγησε τὸ τρέχον τότε σωτήριον ἔτος 1803 ὡς ἰσοδυναμοῦν πρὸς 7310 κοσμογονίας (1803 + 5507) ἀντὶ τοῦ ὀρθοῦ 7311 ἥτοι 5508 + 1803. Πράγματι δὲ κατὰ τὸ ἐσφαλμένον ἀποτέλεσμα 1156 ἀντὶ 1146 τῆς ἐπιγραφῆς (ὀρθῶς 1145) ἡ ἀπόστασις μέχρι τοῦ 1803 εἶναι ἔτη 647. Ἄνευ τοῦ σφάλματος ἡ ἐπιγραφή ἔχει χρονολογίαν ὀρθῶς 6653 = 1145. Ἀπὸ τοῦ ἔτους τούτου μέχρι τοῦ 1803 μεσολαβοῦν ἔτη 658. Τὸ ἔτος 1803 ἰσοδυναμεῖ πρὸς ἔτος ἀπὸ θεμελιώσεως κόσμου 7311.

¹ Τοῦ βιβλίου κατέχει ἀντίτυπον ἡ Ἐθνικὴ ἡμῶν Βιβλιοθήκη ἐν Ἀθήναις ὑπὸ ἐπίσημα Ἰ σ τ ο ρ. 1423. Ὁ Ἰωσήφ μνημονεύεται εἰς τὸν κατάλογον τῶν συνδρομητῶν, σελ. 254.

² Τὸν πλήρη τίτλον βλ. ἐν Δ η μ. Σ. Γ κ ί ν η καὶ Β α λ. Γ. Μ έ ξ α, Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία 1800 - 1863, τόμ. Α', ἐν Ἀθήναις 1939, σελ. 165, ὑπ' ἀριθ. 1027 (Πραγματεῖαι τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τόμ. 11, σχ. 40). Τὴν πληροφορίαν ὀφείλομεν εἰς τὸ Μεσαιωνικὸν Ἀρχεῖον τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τὴν διεύθυνσιν τοῦ ὁποίου θερμοῦς εὐχαριστοῦμεν ἀπαξ ἔτι δι' ὅσας εὐγενῶς καὶ προθύμως παρέχει ἡμῖν ἐκάστοτε πληροφορίας ἐκ τοῦ εἰς δελτία συνειλεγμένου ὑλικοῦ. Ἄλλ' εἰς τὸ ὑπὸ ἐπίσημα Γ ε ω γ ρ. 4426α ἀντίτυπον τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης, ὅπερ ἄς σημειωθῇ ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ὅτι κατὰ τὴν ἐν φ. 1 ἔνδειξιν προέρχεται «*ἐκ τῶν τοῦ Ταλαντίου Νεοφύτου, τοῦ ἐξ Ἀθηνῶν*», δὲν καταριθμεῖται ὁ Ἰωσήφ μεταξὺ τῶν συνδρομητῶν, τὸ δὲ ἀντίτυπον τερατίζεται ἐν σελ. 328, μεθ' ἣν ἀκολουθοῦν χάρται. Τοῦτ' αὐτὸ

Ἐκ τινος ἐπιστολῆς τοῦ Δράμας Ἰωσήφ πρὸς τὸν γνωστὸν λόγιον μοναχὸν καὶ συγγραφέα Νικοδήμον τὸν Ἀγιορείτην ὑπὸ ἡμερομηνίαν 5 Μαΐου 1806 ἦλθεν εἰς φῶς μικρά, ἀλλὰ ἄκρως διαφωτιστικὴ περικοπὴ, ἔχουσα ὡς ἑξῆς: «περὶ τῆς ἐκδόσεως τοῦ *Συναξαριστοῦ*· καὶ ἔγνων τὰ ζητούμενα. Καὶ ὅτι μὲν οὐδεὶς ἀποφεύγει ἀπὸ καλὸν γενωφελὲς ἐλπίζομενον, ὅταν σὺν θεῷ δύναται ὀπωσοῦν νὰ φέρῃ εἰς τέλος, τοῦτο ἕς μὴν ἀμφιβάλλῃ. Καὶ ἀληθῶς ἐγὼ εἶχον ὀμιλήσει περὶ ἑνὸς τοιοῦτου τῷ διδασκάλῳ κυρ - Χριστοφόρῳ, πλὴν ζητῶ νὰ γίνῃ ὅσον τὸ δυνατόν ἄριστον τὸ καλόν, ἐπαινετὸν καὶ δεκτὸν θεῷ πρῶτον καὶ ἀνθρώποις ὀφείλιμον. Ἴσως καὶ συγχωρηθῆ καὶ ἡμῖν μέρος τῶν πολλῶν μας ἀμπλακημάτων».¹ Ἐκ τῆς περικοπῆς ταύτης καταφαίνεται πόσον βαθεῖαν θρησκευτικὴν συνείδησιν, ζῆλον ἐθνικὸν καὶ πόθον εἰλικρινῆ διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τὴν πνευματικὴν τοῦ γένους εἶχεν ὁ ἐπιστέλλων καὶ μετὰ γλαφυρότητος γράφων μητροπολίτης. Ἐπίσης ἐκ τῆς ἰδίας περικοπῆς καὶ τῶν ἀμέσως ἐπομένων καταδεικνύεται πόση στοργὴ ἐκρύπτετο εἰς τὰς ὑπὲρ τῶν πνευματικῶν ἐργατῶν διαθέσεις τοῦ Ἰωσήφ. Ἡ δευτέρα περικοπὴ προέρχεται ἀπὸ ἐπιστολὴν Χριστοφόρου μοναχοῦ τοῦ Προδρομίτου² ὑπὸ ἡμερομηνίαν 5 Μαΐου ἀδήλου ἔτους, 1806 μὲν, ὡς φαίνεται ἀπο-

συμβαίνει καὶ εἰς τὸ ἀντίτυπον τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Βουλῆς, ἡ δὲ παραπομπὴ τοῦ Μ. Ἀρχείου εἰς σελ. 329 μαρτυρεῖ ὅτι ἐξέπεσε τὸ τελευταῖον φύλλον ἀμφοτέρων τῶν ἀντιτύπων, ἂν καὶ δὲν διακρίνεται τοῦτο. Τοῦ βιβλίου ὑπάρχει καὶ β' ἔκδοσις ἐν Ναυπλίῳ 1838. Κ. Ν. Σ ἄ θ α, Νεοελληνικὴ Φιλολογία, ἐν Ἀθήναις 1868, σελ. 711-712. Ταύτην δὲν συνεβουλευθήμεν οὔτε τὰ ἀντίτυπα τῶν λοιπῶν ἐν Ἀθήναις βιβλιοθηκῶν, τὰ ὑπὸ Γκίνη καὶ Μέξα σημειούμενα.

¹ Μ. Ι. Γ ε δ ε ὦ ν, Ἀποσημειώματα χρονογράφου, ἐν Ἀθήναις 1932, σελ. 167 - 168.

² Περὶ τοῦ διδασκάλου τούτου δὲν ὑπάρχουν σοβαραὶ εἰδήσεις, καθ' ὅσον τοῦλάχιστον ἡμεῖς γνωρίζομεν. Εἰς τοῦτον πιθανῶς ἀφοροῦν τὰ ὑπὸ τοῦ Γ. Ι. Ζ α β ί ρ α, Νέα Ἑλλάς ἢ Ἑλληνικὸν Θέατρον, Ἀθήνησι 1872, σελ. 553 - 554, ἐν λ. Χριστόφορος μοναχὸς ὁ ἐξ Ἄρτης, σημειούμενα. Πρβλ. καὶ Κ. Ν. Σ ἄ θ α, ἐνθ' ἄν., σελ. 605. Δέον νὰ σημειωθῆ ὅμως ὅτι ἀνέκδοτα ἔργα τοῦ Χριστοφόρου εὐρίσκονται ἐγκατεσπαρμένα εἰς χειρόγραφα τοῦ Ἀγ. Ὄρους, οἷον «κριτικὴ ἐπισκόπησις εἰς τὴν ἐρμηγεῖαν τῶν ἀναβαθμῶν», ὁμοῦ μετὰ συγγραφῆς τοῦ Νικοδήμου καὶ Ὀνουφρίου Κουντουροπούλου, τοῦ Δημητσανίτου. Βλ. Σ π. Π. Λ ἄ μ ρ ο υ. Κατάλογος τῶν ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τοῦ Ἀγίου Ὄρους ἑλληνικῶν κωδίκων, τόμ. Β', ἐν Κανταβριγίᾳ 1900, σελ. 173, χρφ. 4699 μονῆς Ἰβήρων, XIX αἰ. Ἐπίσης τὸ ἐν τόμ. Α', ἐν Κανταβριγίᾳ 1895, σελ. 83, σημειούμενον χρφ. 934, XIX αἰ., περιέχει Λόγον Χριστοφόρου ἐγκωμιαστικὸν εἰς τὴν σύλληψιν τῆς θεομήτορος Ἄννης ἐν τῇ καθομιλουμένῃ. Τὸ ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 4421 χρφ. (Λ ἄ μ ρ ο υ, τ. Β' 78) Κανονικὸν τοῦ ἰδίου συγγραφέως ἐξεδόθη τύποις εἰς σχ. 40 ἐκ τοῦ Τυπογραφείου τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως τὸ 1800. Βλ. Ἀ. Π α π α δ ο π ο ὑ λ ο υ - Β ρ ε τ ο ὦ, Νεοελληνικὴ Φιλολογία, τόμ. Α', ἐν Ἀθήναις 1854, σελ. 134, ἀριθ. 361. Δ. Γ κ ἰ ν η - Β. Μ ἔ ξ α, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 5, ἀριθ. 22. Πρβλ. σελ. 83, 359, ἀριθ. 496, 2443.

κλίνουσα ἢ ἀποψις τοῦ ἐκδότου,¹ μᾶλλον ὁμως βραδύτερον, διότι κατ' αὐτὴν τὴν χρονολογίαν ἐγράφη ἢ ἀπ' εὐθείας τοῦ Ἰωσήφ ἀνωτέρω ἐπιστολῇ καὶ ἐπομένως δὲν συνέτρεχε λόγος ἐπὶ τοῦ ἰδίου θέματος ν' ἀσχοληθῆ καὶ ὁ Χριστοφόρος. Γράφων λοιπὸν ὁ τελευταῖος οὗτος πρὸς τὸν Νικόδημον, δίδει ὁδηγίας περὶ τῆς ἐκτυπώσεως τοῦ Συναξαριστοῦ καὶ ζητεῖ ἐκ μέρους τοῦ Ἰωσήφ «*διὰ τὰ μένη κρυπτὸν τὸ πρᾶγμα καὶ τὰ μὴ διαδοθῆ παντελῶς ὁ λόγος, ὅτι ἡ πανιερότης του δι' οἰκείων ἀναλωμάτων θέλει τυπώσει τὴν βίβλον*». Εἰς τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Χριστοφόρου ὑπάρχει καὶ ὑστερόγραφον, ἀφορῶν εἰς τὸν Ἰωσήφ, λίαν ἐνδιαφέρον, τοῦτο : «*Χαρακτηριστικὰ προτερήματα... φυσικὰ μὲν εὐφυΐα καὶ κρίσις νοῦς ἀποχρῶσα, προσθήσω δὲ καὶ κτητὸν τὴν ἱκανὴν παιδευσιν, τὴν τε θύραθεν καὶ μάλιστα τῶν καθ' ἡμᾶς παιδευμάτων· προαιρετικὰ δὲ πραότης, εὐπροσιτότης, εὐηκοΐα πᾶσι τοῖς ἐπ' ἀγαθῶ συμβουλευούσιν, ἐγκράτεια καὶ τήρησις, ὡς ἐνι ἀκριβῆς, τῶν θείων κανόνων*».²

Καὶ εἶχε μὲν ἤδη ἀπὸ τοῦ 1805 περατωθῆ ἡ συγγραφή τοῦ Συναξαριστοῦ ὑπὸ τοῦ ὑπερβολικῶς μοχθοῦντος ἐν ταῖς συγγραφαῖς καὶ ταῖς ἀσκητικαῖς κακουχίαις Νικοδήμου καὶ εἶχεν εὐρεθῆ ὁ χορηγὸς τῆς ἐκδόσεως, ἔτι δὲ εἶχεν ἐξασφαλισθῆ ἡ εὐλογία τοῦ πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε', παρὰ τοῦ ὁποῦ μάλιστα καὶ παρεκινήθη ὁ Νικόδημος νὰ συγγράψῃ τὸ ἐπίμοχθον ἔργον,³ ἀλλ' ἡ μοῖρα δὲν ἐπεφύλαξεν εἰς τὸν ἀοίδιμον συγγραφέα τὴν

¹ Εἶναι ἀληθῶς ἀπογοητευτικὸν ὅτι ὁ πολυγραφώτατος καὶ ἐρευνητικώτατος Μ. Γεδεὼν ἀγαπᾷ νὰ παραλείπῃ οὐσιώδη τμήματα ἐγγράφων, νὰ παραθέτῃ ἀποσπάσματα σημαντικῶν κειμένων, ἀλλὰ καὶ αὐτὰς τὰς χρονολογίας, ὡς δῆθεν εὐνοήτους, νὰ παρασιωπᾷ. Ἐν προκειμένῳ δὲν σημειοῖ πόθεν λαμβάνει τὰς περιεκτικὰς τῶν ἐπιστολῶν, παραλείπει τὸ ἔτος τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Χριστοφόρου καὶ προτιμᾷ νὰ ἀνθολογῇ κατὰ βούλησιν, ἀντὶ νὰ ἐκδίδῃ αὐτούσια τόσον σημαντικὰ ἔγγραφα. Οὕτω καὶ ἡ ἔρευνα δυσχεραίνεται καὶ ὁ ἐπιστήμων ταλαιπωρεῖται.

² Μ. Ι. Γ ε δ ε ω ν, Ἐποσημειώματα χρονογράφου, σελ. 168.

³ Γ. Γ. Π α π α δ ο π ο ὑ λ ο υ - Γ. Π. Ἐ γ γ ε λ ο π ο ὑ λ ο υ, Τὰ κατὰ τὸν ἀοίδιμον πρωταθλητὴν τοῦ ἱεροῦ τῶν Ἑλλήνων ἀγῶνος, τὸν πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως Γρηγόριον τὸν Ε', τόμ. Α', ἐν Ἀθήναις 1865, σελ. 186 κέξ.. ὅπου ἀριθ. 23 ἐπιστολὴ τοῦ Γρηγορίου ἀπὸ 12 Ἰουνίου 1816 πρὸς τοὺς προϊσταμένους τῶν εἴκοσι μοναστηρίων τοῦ Ἄθω, ἀπαντῶντος εἰς ἰδικὸν τοὺς ραββασίον περὶ τῆς εἰς τύπον ἐκδόσεως τοῦ Συναξαριστοῦ, χαρακτηριζομένου «*ὡς ἀναγκαῖον ὄντος πρὸς ὀφείλειαν τοῦ τοιοῦτου πανήματος*». Ἐνταῦθα προσθέτει ὁ Γρηγόριος «*ὅπερ, δηλ. πόνημα, καὶ παρ' ἡμῶν ἐπεκρῶθη, ὅτι δι' ἡμετέρας συμβουλῆς ἐπονήθη παρ' ἐκείνων, ἐρωτήσαντος ἡμᾶς ἔτι ζῶντος*». Ἐν ὑποσημειώσει αὐτόθι, λαμβανομένη παρὰ τοῦ Συναξαριστοῦ, ἡ γνώμη τοῦ πατριάρχου Κυρίλλου Γ' τοῦ Ἀδριανουπόλιτου, μνημονεύοντος τῆς προτέρας τοῦ Γρηγορίου καὶ τῆς οικονομικῆς συμβολῆς τοῦ Ἰωσήφ, ὑπὸ ἡμερ. Μαρτίου 1817. Αὐτόθι ὑπ' ἀριθ. 24 ἐπιστολὴ τοῦ Γρηγορίου, ὡσαύτως ἀπὸ 12 Ἰουνίου 1816, ἀναφέρει ὅτι ὁ Συναξαριστὴς ἐφάνη αὐτῷ «*λίαν ὀφέλμος καὶ σωτήριος, διότι δι' ἀκριβείας μεγάλης καὶ παρατηρήσεως καὶ συλλογῆς καὶ παραθέσεως ἐπιλουτίσθη καὶ διεκαθαρίσθη πολλὰ τοῦ προτέρου καὶ ἐλλείποντος καὶ ἐφθαρμένου, ὃν*

χαράν νὰ ἴδῃ ζῶν ἐκδιδόμενον διὰ τοῦ τύπου τὸ ἔργον, διότι ἡ ἐκτύπωσις αὐτοῦ ἐπραγματοποιήθη μετὰ πάροδον ἐτῶν ἱκανῶν, τὸ 1819, ἀδρῶς δαπανῶντος καὶ πάλιν καὶ συντόμως καὶ προθύμως εἰς μνήμην τοῦ Νικοδήμου προσφέροντος τοῦ Ἰωσήφ, μητροπολίτου Θεσσαλονίκης πλέον.¹ Ἀπὸ πλευρᾶς Δημητσάνης ἄξιον σημειώσεως εἶναι ὅτι ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Νικοδήμου συναντῶνται τέσσαρα, οὐχὶ τυχαῖα, πρόσωπα ἐκεῖθεν προερχόμενα, πιθανώτατα δὲ ἀποτελοῦντα ἀπὸ κοινοῦ μᾶλλον ἢ μεμονωμένως τὸ πνευματικὸν περιβάλλον τοῦ Ναξίου λογίου μοναχοῦ. Εἶναι ταῦτα ὁ πατριάρχης Γρηγόριος, ὁ Δράμας - Θεσσαλονίκης Ἰωσήφ, ὡς εἶδομεν, ὁ γνωστὸς διδάσκαλος καὶ ἰδρυτὴς τῆς ἐν Δημητσάνῃ Σχολῆς Ἀγάπιος ἱερομόναχος, ὁ Λεονάρδος, μετὰ τοῦ ὁποίου ὁ Νικόδημος συνεξέδωκε τὸ Πηδάλιον ἐν Λειψίᾳ τὸ ἔτος 1800 τὸ πρῶτον,² καὶ ὁ Ὀνούφριος Κοντούρης, ὁ Ἰβηρίτης μοναχός, ὁ τὸν βίον τοῦ Νικοδήμου συνοπτικῶς προτάξας ἐν τῇ εἰσαγωγῇ τοῦ ἐκδοθέντος Ἐνετίσι τὸ 1819 τρίτομου ἔργου τοῦ Νικοδήμου «*Παύλου... αἱ ΙΔ' ἐπιστολαί, ἐρμηνευθεῖσαι μὲν ἑλληνιστὶ ὑπὸ... Θεοφυλάκτου... μεταφρασθεῖσαι δὲ... παρὰ Νικοδήμου...*»,³ γνωστὸς δὲ καὶ ἐξ ἄλλων ἁγιορειτι-

---

καὶ διὰ συμβουλῆς ἡμετέρας ὁ μακαρίτης ἐκεῖνος ἐπεχειρίσθη πρὸ χρόνων. Ὅθεν καὶ διὰ ζήλου ἀπὸ κοινοῦ ἐράνου τοῦ τε πανιερωτάτου ἁγίου Θεσσαλονίκης κυρίου Ἰωσήφ καὶ τῶν ἱερῶν μοναστηρίων καὶ ἱερῶν κοινοβίων καὶ σκήσεων... εἰς τύπον ἐξεδόθη...». Ἄν τὸ «εἰς τύπον ἐξεδόθη» ἔχη κυριολεκτικὸν νόημα, ὡς φαίνεται, ἡ ἐπιστολὴ πρῆπει νὰ χρονολογηθῇ μετὰ διετίαν. Περαιτέρω, ὑπ' ἀριθ. 25, ὑπάρχει συστατικὴ τοῦ Γρηγορίου ἀπὸ Μαΐου 1817 διὰ τοὺς ἀποδημοῦντας εἰς Ἐνετίαν πρὸς ἐκτύπωσιν τοῦ Συναξαριστοῦ μοναχοῦ, ἐν ὑποσημειώσει δὲ συστατικὴ τοῦ πατριάρχου Κυρίλλου Γ' κατὰ Μάρτιον 1817, μετατυπωμένη ἐκ τοῦ Συναξαριστοῦ.

¹ Ἴδου ὁ πλήρης τίτλος τοῦ βιβλίου: Συναξαριστῆς τῶν δώδεκα μνηῶν τοῦ ἐνιαυτοῦ πάλαι μὲν ἑλληνιστὶ συγγραφείς ὑπὸ Μαυρικίου διακόνου τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, νῦν δὲ δεύτερον μεταφρασθεῖς ἀμέσως ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ χειρογράφου Συναξαριστοῦ καὶ μεθ' ὅσης πλείστης ἐπιμελείας ἀνακαθαρθεῖς, διορθωθεῖς, πλατυνθεῖς, ἀναπληρωθεῖς, σαφηνισθεῖς, ὑποσημειώσεσι διαφόροις καταγλαῖσθεῖς καὶ εἰς τρεῖς τόμους διαιρηθεῖς ὑπὸ τοῦ ἐν μοναχοῖς ἐλαχίστου Νικοδήμου Ἁγιορείτου δι' ἀδρᾶς δὲ δαπάνης καὶ συντόνου σπουδῆς τε καὶ προθυμίας τοῦ πανιερωτάτου ἁγίου Θεσσαλονίκης κυρίου Ἰωσήφ καὶ τῶν εἴκοσι ἱερῶν μοναστηρίων τοῦ Ἁγίου Ὄρους, σκήτεῶν τε καὶ κελίων καὶ τῶν φιλοχριστῶν συνδρομητῶν, τῶν ἐν τῷ τέλει τῆς βίβλου ὀνομαστὶ καταγραφέντων, τύποις ἤδη λαμπροῖς ἐκδοθεῖς εἰς κοινὴν ἀπάντων τῶν ὀρθοδόξων ὠφέλειαν, συνεργείᾳ καὶ σπουδῇ τῶν ἐλαχίστων ἱερομονάχων Στεφάνου καὶ Νεοφύτου τῶν Ἁγιορειτῶν..., ἐν Βενετίᾳ 1819, ἐν τῇ τυπογραφίᾳ Πάνου Θεοδοσίου τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων, σχ. 40. Βλ. Δ. Γ κ ί ν η καὶ Β. Μ έ ξ α, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 191-192, ἀριθ. 1195.

² Α ὕ τ., σελ. 3-4, ἀριθ. 15.

³ Α ὕ τ., σελ. 189, ἀριθ. 1183. Ὁ «βίος ἐν συνόψει τοῦ μακαρίου καὶ αἰοδήμου διδασκάλου Νικοδήμου Ἁγιορείτου, συγγραφῆς τῆς παρουσίας βίβλου, συγγραφείς παρὰ τοῦ ὀσιολογιωτάτου κυρίου Ὀνούφριου Ἰβηρίτου» καταλαμβάνει τὰς σελίδας ια' καὶ ιβ' τοῦ βιβλίου.

κῶν χειρογράφων.¹ Εἰς τὸν χαλκέντερον Νικόδημον πολλὰ ὀφείλει ἡ ὀρθοδοξία καὶ ἡ ἱστορία τῶν γραμμάτων κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους τῆς δουλείας.²

Κατὰ τὰ ἔτη 1808 - 1809 ὁ Δράμας Ἰωσήφ διετέλει μέλος συνοδικὸν τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει πατριαρχικῆς Συνόδου. Τοῦτον ~~συναπτόμενα~~ εἰς τὰς ἐπομένους συνοδικὰς πράξεις. Ἐν πρώτοις αἰτήσῃ αὐτοῦ ἐκλέγεται τὸν Φεβρουάριον τοῦ ἔτους 1808 Ἐλευθερουπόλεως ὁ ἱερομόναχος Παΐσιος³ ἀντὶ τοῦ ἀποθανόντος ἀρχιερέως Μακαρίου. Τὴν 12 Αὐγούστου 1808 ὑπογράφει δύο συνοδικὰς ἐπιστολάς ἐπὶ πατριαρχοῦ Γρηγορίου τοῦ Ε', τὴν μὲν πρὸς τοὺς ἡγουμένους τῶν ἐν Ἐλασσῶνι μονῶν περὶ τῆς παρ' αὐτῶν εἰσφορᾶς,⁴ τὴν δὲ πρὸς τὸν ἀρχιεπίσκοπον Ἐλασσῶνος περὶ τοῦ ἰδίου θέματος.⁵ Τὸν Νοέμβριον τοῦ ἰδίου ἔτους 1808, ἔχων καὶ τὴν γνώμην τοῦ Ἐλασσῶνος Ἰωαννικίου, ὑπογράφει τὸ ὑπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ πατριαρχοῦ Ἱεροσολύμων Πολυκάρπου ἀντὶ τοῦ ἀποθανόντος Ἀνθίμου,⁶ ἔτι δὲ συνοδικὸν εὐεργετήριον γράμμα πρὸς τὸν ὀστιάριον τῆς Μ. Ἐκκλησίας Κωνσταν-

¹ Οὗτω π.χ. ὁ ὑπ' ἀριθ. 4619 (499) χειρ. κώδιξ τῆς μονῆς Ἰβήρων τοῦ ΠΗ' αἰ. ἀνήκεν εἰς τὸν Ὀνούφριον, προερχόμενος ἐκ τῆς ἐν τῇ Σχολῇ Δημητσάνης διδασκαλίας κατὰ τὸ ἔτος 1795. Βλ. Σ.π. Π. Δάμπερου, Κατάλογος τῶν ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τοῦ Ἁγίου Ὁρους ἑλληνικῶν κωδίκων, τόμ. Β', ἐν Κανταβριγίᾳ 1900, σελ. 157. Πρβλ. Τάσου Ἀθ. Γριτσόπουλου, Κατάλογος τῶν χειρογράφων κωδίκων τῆς Βιβλιοθήκης Σχολῆς Δημητσάνης, ἐν Ἀθήναις 1954, σελ. 7.

² Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ σημειοῦμεν τὴν γνωστὴν ἡμῖν περὶ τοῦ ἀνδρὸς βιβλιογραφίαν, ἃν καὶ τὰ σποράδην γεγραμμένα δὲν συνθέτουν ἀνταξίαν τῆς μορφῆς αὐτοῦ μελέτην. Κ. Ν. Σάθα, Νεοελληνικὴ Φιλολογία, σελ. 624-626. Εὐθυμίου μοναχοῦ, Βίος Νικόδημου, ἐκδοθεὶς ὑπὸ Σπ. Λαυριώτου, «Γρηγόριος Παλαμᾶς», τόμ. Ε' (1921), σελ. 636 κέξ, τόμ. Σ' (1922), σελ. 210 κέξ. Ἀρχ. Ἐμ. Ι. Καρπαθίου, Νικόδημος Ἁγιορείτης, «Ἐκκλησία», τόμ. ΙΓ' (1935), φ. 7-13. Σωφρονίου Εὐστρατιάδου, Νικόδημος ὁ Ἁγιορείτης, «Μακεδονικά», τόμ. Α' (1940), σελ. 38-57. Ι. Θ. Κολιτσάρα, Νικόδημος ὁ Ἁγιορείτης, «Ἀκτῖνες», τόμ. ΙΓ' (1953), σελ. 100 κέξ. τ. ΙΖ' (1954), σελ. 30-35. D. Y. Economidis, Nicodim Aghioritul (1748-1809), ἐν «Biserica Ortodoxa Romana», τόμ. LIX (1941), σελ. 51-68 (καὶ ἰδιαιτέρως εἰς ἀνάπτυπον, ἐν Βουκουρεστίῳ 1951, σελ. 21).

³ Κάλλινίκου Δελικάνη, Ἐπισκοπικοὶ κατάλογοι, «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια», τόμ. ΚΗ' (1906), σελ. 305.

⁴ Παπαδοπούλου - Ἀγγελοπούλου, Τὰ κατὰ τὸν ἀοίδιμον. Γρηγόριον τὸν Ε', τόμ. Α', σελ. 92.

⁵ Αὐτ., σελ. 94. Ἡ χρονολογία τοῦ γράμματος τούτου ἀντὶ αωκ' = 1820 πρέπει νὰ διορθωθῇ εἰς αωη' = 1808, ἀφοῦ πλὴν τῶν ἄλλων λόγων πρόκειται περὶ ταυτοχρόνου εἰδοποιήσεως τοῦ οἰκείου ἱεράρχου διὰ τὸ αὐτὸ ζήτημα, δι' ὃ ἐγράφη καὶ ἡ προηγουμένη ἐπιστολή.

⁶ Κάλ. Δελικάνη, Τὰ ἐν τοῖς κώδιξι τοῦ πατριαρχικοῦ Ἀρχιεπισκοπικίου σφωζόμενα ἐκκλησιαστικὰ ἔγγραφα... Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας, Ἱεροσολύμων καὶ Κύπρου, ἐν Κωνσταντινουπόλει 1904, σελ. 515.

ντῖνον Κορέσιον, καθιστάμενον κανονικὸν ἑξαρχον τῶν ἐν Σάμῳ σταυροπηγιακῶν μοναστηρίων.¹ Λήγοντος τοῦ ἔτους 1808, τῶν ἐργασιῶν τῆς ὑπὸ τὸν πατριάρχην Καλλίνικον τὸν Ε΄ πατριαρχικῆς Συνόδου μετέχων ὁ Ἰωσήφ παρίστατο κατὰ τὴν ἀγγελίαν τῆς εἰς Ἱεροσόλυμα ἐπισυμβάσης πυρκαϊᾶς, ὅτε οἱ ἀρχιερεῖς, πληροφοροθηθέντες τὰ γενόμενα, κατὰ τὴν ἔμμετρον διήγησιν Προκοπίου Ναζιανζηνοῦ,

*ὄλοι πικρῶς κατέκλαυσαν, ὄλοι ἀναστενάξαν,
μετὰ κλαυθμοῦ ὀδυνηρῶς ἅπαντες ἐφρονάξαν....
ἽΟ Ἀθηνῶν Γρηγόριος, ὁ ἐκ τῆς Χερσονήσου,
Δράμας ἦν τότε Ἰωσήφ, ὁ ἐκ Πελοποννήσου....²*

Τὸν Μάρτιον τοῦ ἐπομένου ἔτους 1809 τὸν Ἰωσήφ εὐρίσκομεν ὑπογράφοντα ἔντυπον σιγίλλιον τοῦ ἰδίου πατριάρχου Καλλίνικου Ε΄, δι' οὗ συνιστᾶται πρὸς τοὺς μητροπολίτας καὶ χριστιανοὺς ὑποταγῆ εἰς τὴν ὀθωμανικὴν ἑξουσίαν.³ Φανερόν εἶναι ὅτι τοιαῦται πράξεις κατ' ἐπιβολὴν τῶν κρατουμένων ἀπελύοντο καὶ δὲν ἦσαν σπάνιαι. Κατὰ Μάϊον τοῦ αὐτοῦ ἔτους 1809 ὁ Ἰωσήφ καὶ οἱ ἐνδημοῦντες ἀρχιερεῖς προέβησαν εἰς τὴν ἐκλογὴν νέου πατριάρχου, τοῦ ἀπὸ Μυτιλήνης Ἱερεμίου Δ΄, ἀντὶ τοῦ παυθέντος Καλλίνικου Ε΄.⁴ Μετὰ τὴν παῦσιν τοῦ Καλλίνικου Ε΄ οἱ συνοδικοὶ ἀρχιερεῖς εἶχαν διχασθῆ, ἐπρόκειτο δὲ νὰ ἀνακαλέσουν εἰς τὸν οἰκουμενικὸν θρόνον Γρηγόριον τὸν Ε΄, ἀλλὰ δυναστικῶς ἐπεβλήθη ὁ Ἱερεμίας Δ΄, ὁπότε κατὰ χαρακτηριστικὰς πληροφορίας Ἀγιορείτου μοναχοῦ οἱ φίλα προσκείμενοι πρὸς τὸν Γρηγόριον, ἐν οἷς ὁ γέρον Ἡρακλείας, ὁ Ἀθηνῶν καὶ ὁ Δράμας, ἠτοιμάζοντο διὰ τὰς ἐπαρχίας των.⁵ Ἐν τούτοις τοῦ Δράμας ἡ παραμονὴ παρετάθη κατὰ τι ἀκόμη χρόνον διάστημα ἐν Κωνσταντινουπόλει, διότι συναντῶμεν αὐτὸν εἰς ἐπισήμους ἐκκλησιαστικὰς πράξεις. Τὸν Αὐγούστον 1809 ὑπογράφεται εἰς σιγίλλιον Ἱερεμίου Δ΄, περὶ ἀποκαταστάσεως

¹ Ἐπ. Ι. Σταματιάδου, Σαμιακά, τόμ. Δ΄, Σάμος 1886, σελ. 272.

² Προκοπίου Ναζιανζηνοῦ, Διήγησις συνοπτικὴ διὰ στίχων πολιτικῶν ὁμοιοκαταλήκτων περὶ τῆς ἐν Ἱερουσαλὴμ ἐπισυμβάσης πυρκαϊᾶς... ἐν Α. Παπαδόπουλου - Κερμεῶς, Ἀνάλεκτα ἱεροσολυμιτικῆς σταχυολογίας, τόμ. Γ΄, ἐν Πετροπόλει 1897, σελ. 344.

³ Β. Α. Μυστακίδου, Ἱστορικαὶ εἰδήσεις περὶ Κουρούτσεμε, «Παρνασσός», τόμ. ΙΑ΄ (1887/88), σελ. 305, ξβ΄. Τὸ ἔγγραφο εἶναι ἀνέκδοτον ὑπ' ἀριθ. 4 τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας. Βλ. Ε. Ι. Σαβράμη, Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Δημητσάνης, «Ἐπετηρὶς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν», τόμ. Θ΄ (1932), σελ. 238.

⁴ Τὸ σχετικὸν ὑπόμνημα καταστρωθὲν εἰς τὸν ὑπ' ἀριθ. 334 πατριαρχικὸν κώδικα φέρει τὴν ὑπογραφήν καὶ τοῦ Ἰωσήφ. Μ. Δ. Χαμοπούλου, Πατριαρχικαὶ πινακίδες, «Ἐκκλ. Ἀλήθεια», τόμ. Β΄ (1881/82), σελ. 294.

⁵ Μαν. Ι. Γεδεών, Εἰκοσαετής πατριαρχικὴ ἱστορία κατόπιν θυέλλης 1791 - 1811, ἐν Ἀθήναις 1927, σελ. 24 - 25 (ἀνάτυπον ἐκ τῆς «Θεολογίας», τ. Ε΄).

τῆς Ἐξαρχίας Γηρομερίου.¹ Ἐπομένως εἰς Δράμαν θὰ ἐπέστρεψε τὸ φθινοπώρον τοῦ 1809. Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ θανάτος τοῦ μητροπολίτου Θεσσαλονίκης Γερασίμου (1788 - 1810),² τὸν Νοέμβριον τοῦ 1810 ὁ Ἰωσήφ μετατίθεται εἰς Θεσσαλονικὴν προαχθεὶς,³ εἰς δὲ τὴν Δράμαν μετατίθεται ὁ Προϊλάβου Παρθένιος.

Ὡς ἐκκλησιαστικὴ ἐπαρχία ἡ Δράμα ἦτο πτωχὴ τόσον, ὥστε εἰς τὸ παρελθὸν ἱεράρχαι αὐτῆς ἐδυσκολεύοντο ν' ἀνταποκριθῶν εἰς τὰς πρὸς τὸ Πατριαρχεῖον ὑποχρεώσεις των. Ἐκ τοῦ λόγου τούτου κυρίως ἐσημειώθησαν παλαιότερον ἀλλεπάλληλοι ἐνώσεις τῆς Δράμας μετὰ τῶν Φιλίππων, Νευροκοπίου, Ζιχνῶν κλπ., ἀλλὰ καὶ ἔριδες ἀρχιερέων Δράμας πρὸς ὁμοίους, ὁσάκις ἀπεσπῶντο αἱ ἀνωτέρω ἐπαρχίαι. Ἡ μετάθεσις τοῦ Δράμας Ἰωσήφ εἰς τὴν μητρόπολιν Θεσσαλονίκης ἀναμφισβητήτως ὑπῆρξε πρᾶξις ἀναγνωρίσεως τῆς ἀξίας αὐτοῦ καὶ συγχρόνως ἀποκαταστάσεώς του εἰς μεγαλυτέραν ἐπαρχίαν πρὸς ἀνάπτυξιν μείζονος δραστηριότητος. Τίνα τὰ εἰς τὴν μετάθεσίν του συνεργήσαντα πρόσωπα δὲν γνωρίζομεν. Δὲν ἀποκλείεται ὅμως νὰ διέτριβεν ἀκόμη εἰς Κωνσταντινούπολιν ὁ Ἰωσήφ κατὰ τὸν χρόνον τοῦ θανάτου τοῦ Γερασίμου Θεσσαλονίκης.⁴

¹ Μητροπολίτου Σάρδεων Γ ε ρ μ α ν ο ὺ, Ἐπισκοπικοὶ κατάλογοι τῶν ἐν Ἡπειρῷ καὶ Ἀλβανίᾳ ἐπαρχιῶν τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως, «Ἡπειρωτικὰ Χρονικά», τόμ. IB' (1937), σελ. 52. Σ. Π. Ο ἰ κ ο ν ὄ μ ο υ, Ἡ ἐν Θεσπρωτικῇ σταυροπηγιακῇ μονῇ Γηρομερίου, «Ἐκκλ. Ἀλήθεια», τόμ. Θ' (1899), σελ. 455.

² Τὸ ἐπὶ τῇ ἐκλογῇ του σουλτανικὸν βεράτιον ἀνευ χρονολογίας βλ. ἐν Μιχ. Ἀ θ. Κ α λ ι ν δ ε ρ η, Τὰ λυτὰ ἔγγραφα τῆς Δημοτικῆς Βιβλιοθήκης Κοζάνης, ἐν Θεσσαλονικῇ 1951, σελ. 78 - 84.

³ Κ α λ. Δ ε λ ι κ ά ν η, Ἐπισκοπικοὶ κατάλογοι, ἐνθ' ἀνωτ., σελ. 317. Ὁ συνταχθεὶς ὑπὸ Ἀ ν ω ὑ ἴ μ ο υ, Κατάλογος μητροπολιτῶν Θεσσαλονίκης ἐκ τοῦ ἀρχείου τοῦ οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, «Γρηγόριος Παλαμᾶς», τόμ. Ζ' (1923), σελ. 76 - 77, ὅπου ἔτος μεταθέσεως τοῦ Ἰωσήφ εἰς Θεσσαλονικὴν σημειοῦται τὸ 1815, εἶναι ὄλως πρόχειρος. Ἐντεῦθεν βλ. Γ ε ρ. Ι. Κ ο ν ι δ ά ρ η ν, ἐν τῇ «Θρησκευτικῇ καὶ Χριστιανικῇ Ἐγκυκλοπαιδείᾳ», τόμ. Γ' (1940), στ. 1044 - 1045, ἐν λ. Περβλ. Μητροπολίτου Ἀμασειᾶς Ἀ ν θ ἰ μ ο υ Ἀ λ ε ξ ο ὺ δ η, Χρονολογικοὶ κατάλογοι..., «Νεολόγος» Κωνσταντινουπόλεως, φ. 6369, 9 Ὀκτωβρίου 1890, ὅπου ἐπίσης ἡ ἀρχιερατεία τοῦ Γερασίμου παρατείνεται μέχρι τοῦ 1814, ἡ δ' ἐκλογὴ τοῦ Ἰωσήφ τίθεται εἰς τὸ ἔτος 1815.

⁴ Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ παρατίθεται ἐνταῦθα ἡ κυριώτερα περὶ τῆς μητροπόλεως Θεσσαλονίκης βιβλιογραφία. L. P e t i t, Les évêques de Thessalonique, «Échos d' Orient», τόμ. IV (1901), σελ. 136 κέξ. Περβλ. τόμ. V (1902), σελ. 26 κέξ., τόμ. VI (1903), σελ. 292 κέξ., τόμ. VIII (1905), σελ. 272 κέξ., τόμ. XVIII (1918), σελ. 236 κέξ. V. L a u r e n t, La liste episcopale du Synodicon de Thessalonique, «Échos d' Orient», τόμ. XXXVI (1933), σελ. 300 κέξ. Β. Α. Μ υ σ τ α κ ἰ δ ο υ, Διάφορα περὶ Θεσσαλονίκης σημειώματα. Δ' Μητροπολίται Θεσσαλονίκης, «Ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει Φιλολογικὸς Σόλλογος», τόμ. ΚΖ' (1900), σελ. 377 κέξ. Τ ο ὺ α ὐ τ ο ὺ, Ἐπισκοπικοὶ κατάλογοι, «Ἐπετηρὶς Ἐταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν»,

Ἐάν καὶ δὲν ὑπάρχουν πηγὰι περὶ τῆς ἐν Θεσσαλονίκη δράσεως τοῦ Ἰωσήφ, δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι οὗτος ἀνταπεκρίθη ἱκανοποιητικῶς καὶ εἰς τῆς νέας καὶ μεγαλυτέρας ἐπαρχίας τὰς ἀπαιτήσεις. Ἐκ τῶν ὀλίγων ὑπαρχουσῶν εἰδήσεων θὰ παρακολουθήσωμεν τὰ κατ' αὐτὸν μέχρι τῆς ἀγχόνης. Ἐν πρώτοις ἐν ἀρχῇ χειρογράφου τοῦ ΙΕ' ἢ ΙΣ' αἰ., ἀνήκοντος εἰς τὴν μονὴν Βλαταίων, ὑπάρχει ἡ ἀκόλουθος σημείωσις «*αωιβφ = 1812 Φεβρουαρίῳ β' ἦλθεν ὁ ἅγιος Θεσσαλονίκης κῦρ Ἰωσήφ. Ὁ γράφας σύν-γκελλος Ἄνθιμος*».¹ Πρόκειται περὶ ἐνθυμώσεως, ἐξ ἧς πληροφοροῦμεθα ἐπίσκεψιν τοῦ οἰκείου μητροπολίτου εἰς τὴν μονήν. Κάτι παρόμοιον ἐξάγεται ἐξ ἄλλου χρονικοῦ, καταχωριζομένου εἰς τὸν ἀρχαιότερον κώδικα τῆς ἐκκλησίας τῆς Παναγούδας, ἀναγόμενον εἰς τὸ ἔτος 1789, ἐκ τοῦ ὁποίου μανθάνομεν ὅτι ἐνώπιον τοῦ κυριάρχου ἀρχιερέως ἐθεωρήθη ὁ λογαριασμός τοῦ ἐπιτρόπου Γ. Πάϊκου, κατ' Ἰούνιον τοῦ ἔτους 1815. Τὸ χρονικὸν τοῦτο ἰδιοχείρως ἔγραψε καὶ ἐν τέλει ὑπέγραψεν ὁ μητροπολίτης οὕτως ἄ' Ὁ Θεσσαλονίκης Ἰωσήφ ὑποβεβαιοῖ.²

Χρησεύσης τῆς ἐπισκοπικῆς ἔδρας Σερβίων καὶ Κοζάνης, τῆς ὑπὸ τὴν μητρόπολιν Θεσσαλονίκης ὑπαγομένης, τὸ ἔτος 1815 ὁ Θεσσαλονίκης Ἰωσήφ προώρισεν ὡς ἐπίσκοπον τὸν ἱερέα Βενιαμίν, τὴν ἐκλογὴν τοῦ ὁποίου ἐκύρωσε τὸ πατριαρχεῖον κατὰ τὰ κεκανονισμένα, ἐν τέλει δὲ ἐπεκύρωσε διὰ βερατίου ὁ σουλτάνος Μαχμουτ Β'. Τὸ τουρκικὸν γράμμα φέρει ἡμερομηνίαν 15 Σιαμπάν 1230 ἔτους Ἐγίρας, ἧτοι 23 Ἰουλίου 1815 σωτηρίου.³ Τὸν Βενιαμίν τοῦτον Σερβίων καὶ Κοζάνης θὰ συναντήσωμεν πάλιν εὐθύς κατωτέρω.

Κατὰ τὴν τρίτην πατριαρχίαν Γρηγορίου Ε' ὁ Θεσσαλονίκης Ἰωσήφ ἐκλήθη καὶ πάλιν ὡς μέλος συνοδικὸν τῆς πατριαρχικῆς Συνόδου κατὰ τὰ ἔτη 1819 - 1821, καθ' ἃ διέμενεν εἰς τὴν βασιλεύουσαν καὶ δὲν ἐπέπρωτο νὰ

τόμ. ΙΒ' (1936), σελ. 176 (ἀτελῆ). Μ. Ι. Γ ε δ ε ὄ ν, Σημειώσεις εἰς ἀναγραφὰς μητροπολιτῶν Θεσσαλονίκης, «Ἐκκλ. Ἀλήθεια», τόμ. ΚΓ' (1903), σελ. 254 - 258, 437 - 439 (ἡ συνέχεια φαίνεται διακοπεῖσα). Π. Γ. Ζ ε ρ λ έ ν τ ο υ, Θεσσαλονικέων μητροπολίται ἀπὸ Θεωνᾶ... μέχρι Ἰωάσαφ Ἀργυροπούλου, Byzantinische Zeitschrift, τόμ. ΧΠ (1903), σελ. 131 - 152. Τ ο ὕ α ὕ τ ο ὕ, Νεόφυτος Δαμαλάς μητροπολίτης Θεσσαλονίκης 1680 - 1686, «Γρ. Παλαμάς», τόμ. Δ' (1920), σελ. 561 - 562.

¹ Β. Α. Μ υ σ τ α κ ἰ δ ο υ, Διάφορα περὶ Θεσσαλονίκης σημειώματα, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 384.

² Α ὕ τ, σελ. 386. Ἐνταῦθα ἐν πίνακι ὑπ' ἀριθ. 5 πανομοιότυπον τῆς ὑπογραφῆς τοῦ Ἰωσήφ ὡς Θεσσαλονίκης, εἰλημμένης ἐκ τῆς ἐν λόγῳ θεωρήσεως τοῦ λογαριασμοῦ. Τοῦτ' αὐτὸ τὸ πανομοιότυπον ἐπανεκδίδεται ὑπὸ τοῦ ἰδίου Β. Α. Μ υ σ τ α κ ἰ δ ο υ, Ἱστορικαὶ εἰδήσεις περὶ Κουρούτσεμε, «Παρνασσός», τόμ. ΙΑ' (1887/88), ἀριθ. 1 ἐν τῷ παρενθέντῳ πίνακι.

³ Α. Σ ι γ ἄ λ α, Πατριαρχικαὶ πράξεις, φερμάνια καὶ ἄλλα τινὰ ἔγγραφα, «Μακεδονικά», τόμ. Α' (1940), σελ. 284 - 294.

ἐπιστρέψῃ πλέον εἰς τὴν μητρόπολιν του. Κατὰ τὰ ἔτη ταῦτα συναντῶμεν αὐτὸν ὡς ἑξῆς :

Τὴν 1ην Ἀπριλίου 1819 εἰς συνοδικὴν ἐπιστολὴν Γρηγορίου Ε΄ πρὸς τὸν πρῶτον Ρόδου Παῖσιον, ψηφισθέντα μητροπολίτην Μεσημβρίας.¹ Τὴν 13ην Ἰουνίου ἰδίου ἔτους εἰς συνοδικὸν καὶ πατριαρχικὸν γράμμα περὶ ἐφ’ ἅπαξ καταβολῆς ἀντὶ τῆς καθωρισμένης ἐτησίας εἰσφορᾶς τῆς μονῆς Ἁγίου Νικολάου Σίτζας ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ρέοντος καὶ Πραστοῦ.² Τὸν Ἰούλιον 1819 ὑπογράφει τέσσαρα γράμματα, ἥτοι συνοδικὸν εὐεργετήριον περὶ ἀναγνωρίσεως τοῦ Κωνσταντίνου Οἰκονόμου ὡς γενικοῦ ἱεροκλήρυκος τῆς Μ. Ἐκκλησίας,³ σιγίλλιον πατριαρχικὸν περὶ τοῦ ἐν Σμύρῃ φιλολογικοῦ γυμνασίου⁴ καὶ ὅμοιον περὶ τῆς ἐν Ἀγίῳ Ὁρει μονῆς Σταυρονικήτα.⁵ Τὸν Αὐγουστον τοῦ 1819 ὑπογράφει συνοδικὸν γράμμα κατὰ κολουβάδων καὶ περὶ τῆς ἱερᾶς μεταλήψεως,⁶ ὅμοιον περὶ ἐφ’ ἅπαξ καταβολῆς ἐτησίων εἰσφορῶν τῆς σταυροπηγιακῆς γορτυνιακῆς Μονῆς τῆς Αἱμυαλοῦς⁷ καὶ σιγίλλιον περὶ τῆς μονῆς τῶν Ἁγίων Ἀναργύρων Λακεδαίμονος.⁸ Τὸν Σεπτέμβριον τοῦ αὐτοῦ ἔτους 1819 ὑπογράφει συνοδικὸν γράμμα ὑπὲρ τῆς ἐν Ἀγίῳ Ὁρει μονῆς τοῦ Ξενοφῶντος,⁹ τὸν δὲ Νοέμβριον ὑπογράφει τὸ περίφημον διαλυτικὸν

¹ Γ. Γ. Παπαδοπούλου - Γ. Π. Ἀγγελόπούλου, Τὰ κατὰ τὸν αἰόδιμον... Γρηγόριον τὸν Ε΄, τόμ. Α΄, σελ. 100. Ἡ ὑπογραφή ὁ Θεσσαλονίκης Μελέτιος δέον νὰ διορθωθῇ εἰς Θεσσαλονίκης Ἰωσήφ.

² Αὐτ., σελ. 96.

³ Αὐτ., σελ. 108. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ἃς διορθωθῇ ἐν τῷ γράμματι τούτῳ ἡ ὑπογραφή τοῦ Δέρκων Γερασίμου εἰς τὸ ὀρθὸν Δέρκων Γρηγόριος.

⁴ Αὐτ., σελ. 154.

⁵ Γαβριήλ Σταυρονικήτιανοῦ, Σιγίλλιον πατριάρχου Γρηγορίου Ε΄..., «Γρ. Παλαμᾶς», τόμ. Δ΄ (1920), σελ. 308.

⁶ Μαν. Ι. Γεδεών, Κανονικαὶ διατάξεις, τόμ. Β΄, ἐν Κωνσταντινουπόλει 1889, σελ. 155. Πρβλ. Μαν. I, Sacrorum consiliorum nova et amplissima collectio, τόμ. XI, Παρίσιον 1909, σελ. 82.

⁷ Τάσου Ἀθ. Γριτσοπούλου, Ἡ παρὰ τὴν Δημητσάναν μονὴ Παναγίας τῆς Αἱμυαλοῦς, ἐν Ἀθήναις 1949, σελ. 29, ὁπόθεν καὶ τὸ πανομοιότυπον τῆς ὑπογραφῆς του. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ διορθωτέα εἶναι μεταξὺ τῶν ὑπογραφῶν τῶν συνοδικῶν ἀρχιερέων ἡ πρώτη, μὴ ἀνήκουσα εἰς τὸν πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως Γρηγόριον, ἀλλ’ εἰς τὸν Καισαρείας Ἰωαννίκιον. Εἰς τὸ περαιτέρω, σελ. 30 - 31, ἐκδιδόμενον ἐπιτίμιον τοῦ ἰδίου πατριάρχου ἡ πρώτη εἰς τὸ ἄκρον ἀριστερὸν ὑπογραφή δὲν εἶναι τοῦ Γρηγορίου Ε΄ ἀλλὰ τοῦ Δέρκων Γρηγορίου, ἡ δὲ τελευταία δὲν εἶναι τοῦ Κυζίκου ἀλλ’ ἀναγνωστέα ἴ ὁ Βυζίης (sic) Ἰερεμίας. Ἐπίσης δέον νὰ διορθωθῇ: ὁ Μαρωνεῖας Κωνσταντῖος ἀντὶ Κωνσταντίνος.

⁸ Τάσου Ἀθ. Γριτσοπούλου, Κατάλογος τῶν ἐν τῷ Ἱστορικῷ Ἀρχεῖφ Σπάρτης χειρογράφων κωδίκων καὶ λοιπῶν ἐγγράφων, «Ἀθηνᾶ», τόμ. ΝΣ΄ (1952), σελ. 41. Ἡ ὑπογραφή Θεσσαλονίκης Γερασίμος κατὰ Μάϊον 1815 ἐν τῷ αὐτόθι, σελ. 42, ἀριθ. 10, περιγραφομένῳ σιγίλλῳ τῆς μονῆς Ἀγ. Τεσσαράκοντα ἔχει ἀναγνωσθῇ ἐσφαλμένως.

⁹ Louis Petit, Actes de Xenophon, Πετροῦπολις 1903, σελ. 90.

γράμμα Γρηγορίου τοῦ Ε' ἐπὶ τοῦ παρανόμου συνοικεσίου τοῦ διακόνου Προκοπίου Καριζιώτου, τοῦ εἰλογηθέντος ὑπὸ τοῦ Τριπολιτζᾶς κακο Διονυσίου.¹ Τὸ αὐτὸ τέλος ἔτος 1819 ἄνευ μηνὸς ἀπαντᾷ ὑπογεγραμμένος εἰς γράμμα πατριαρχικὸν περὶ τῆς σχολῆς Δέρκων, τῆς προνοία τοῦ σοφοῦ μητροπολίτου Δέρκων Γρηγορίου λειτουργούσης.² Εἰς τὸν μῆνα Αὐγούστον τοῦ 1819 προσγράφεται συνοδικὸν ἐπιτίμιον Γρηγορίου Ε' κατὰ Νάνου Ρόμπακα καὶ τῆς συζύγου του Μπεγίνας ἐκ Κοζάνης, ἀποσταλὲν δι' ἐπιστολῆς τοῦ κυριάρχου μητροπολίτου Θεσσαλονίκης Ἰωσήφ τὸν Σεπτέμβριον τοῦ ἰδίου ἔτους εἰς Κοζάνην.³

Κατὰ τὸ 1820 ὁ Ἰωσήφ ὡς συνοδικὸς ἀρχιερεὺς κυροῖ διὰ τῆς ὑπογραφῆς αὐτοῦ τὰ ἀκόλουθα γράμματα τοῦ αὐτοῦ πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε'. Ἐν πρώτοις κατὰ μῆνα Ἰανουάριον ὑπογράφει σιγίλλιον περὶ τῆς σχολῆς Δέρκων,⁴ ἔτερον ἐπικυροῦν προηγουμένα ὅμοια περὶ τῆς σχολῆς ἑλληνικῶν μαθημάτων Ναζιανζοῦ (Σινασοῦ)⁵ καὶ ἀπανταχοῦσαν περὶ τηρήσεως ληξιαρχικοῦ κώδικος παρ' ἐκάστη ἐνορία.⁶ Τὸν Φεβρουάριον 1820 μετέχει τῆς Συνόδου ἔχων καὶ τὰς γνώμας τοῦ τε Βεροίας Ζαχαρίου καὶ τοῦ Κρήτης Γερασίμου εἰς πρᾶξιν ἀποκαταστάσεως εἰς τὴν μητρόπολιν Παροναξίας τοῦ ἐπισκόπου Βενδίτσης Ἰεροθέου.⁷ Τὴν 1ην Μαρτίου κυροῖ διὰ τῆς ὑπογραφῆς του μετὰ τῶν λοιπῶν ἐπιτρόπων τῆς τυπογραφίας ἐκ τε τῆς ἱεραρχικῆς ὁμηγύρεως καὶ τῆς ἀρχοντικῆς χορείας τὰς συμφωνίας συνεχίσεως τῆς πατριαρχικῆς τυπογραφίας.⁸ Τὸν Ἀπρίλιον ὑπογράφει σιγίλλιον περὶ τινος

¹ Μ. Ι. Γ ε δ ε ώ ν, ἔνθ' ἄνωτ., σελ. 173. Πρβλ. ἀναδημοσίευσιν ὑπὸ L. P e t i t, M a n s i, ἔνθ' ἄνωτ., σελ. 86.

² Μ. Ι. Γ ε δ ε ώ ν, Ἐγγραφα, λίθοι καὶ κερᾶμα, ἐν Κωνσταντινουπόλει 1892, σελ. 87. Πρβλ. «Ἐκκλ. Ἀλήθεια», τόμ. Θ' (1889), σελ. 412.

³ Μ ι χ. Ἀ θ. Κ α λ ι ν δ έ ρ η, Σημειώματα ἱστορικά (ἐκ τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας), Πτολεμαῖς 1939, σελ. 32 - 33.

⁴ Γ. Π. Π ο υ ρ ν ά ρ α, Ἐλάσσονες ἱστορικαὶ σελίδες ἐκ τῆς Θεραπειάδος, «Ἡμερολόγιον Ἀνατολῆς», τόμ. Δ' (1885), σελ. 126. Δὲν ἠλέγξαμεν τίνα σχέσιν ἔχει τὸ σιγίλλιον τοῦτο πρὸς τὸ κατὰ τὸ ἔτος 1819 μνημονευθὲν ἄνευ μηνὸς παρεμφερὲς γράμμα τοῦ αὐτοῦ πατριάρχου.

⁵ Ρ ί ζ ο υ Ἐ λ ε υ θ ε ρ ι ά δ η, Σινασός, ἐν Ἀθήναις 1879, σελ. 35. Ι. Σ α ρ α ν τ ί δ η Ἀ ρ χ ε λ ά ο υ, Ἡ Σινασός, ἐν Ἀθήναις 1899, σελ. 27. Αἱ ἀναγνώσεις τῶν ὑπογραφῶν ἐν πολλοῖς ἐσφαλμέναι, π.χ. Τυρνόβου Ἰωσήφ, Ἀδριανουπόλεως Διονύσιος.

⁶ Μητροπολίτου Ἀμασειᾶς Ἀ ν θ ί μ ο υ Ἀ λ ε ξ ο ύ δ η, Τὰ ληξιαρχικά βιβλία παρ' ἡμῖν, «Ἐκκλ. Ἀλήθεια», τόμ. Θ' (1889), σελ. 236. Πρβλ. M a n s i, ἔνθ' ἄνωτ., σελ. 90 (ἀναδημοσίευσίς).

⁷ Γ. Γ. Π α π α δ ο π ο ύ λ ο υ - Γ. Π. Ἀ γ γ ε λ ο π ο ύ λ ο υ, Τὰ κατὰ τὸν ἀοίδιμον... Γρηγόριον τὸν Ε', σελ. 101. Ἀρχιμανδρίτου Ἰ ε ζ ε κ ι ή λ Β ε λ α ν ι δ ι ώ τ ο υ, Ἡ μητρόπολις Παροναξίας, «Νέα Σιών», τόμ. Θ' (1909), 74.

⁸ Π α π α δ ο π ο ύ λ ο υ - Ἀ γ γ ε λ ο π ο ύ λ ο υ, ἔνθ' ἄνωτ., σελ. 179.

τόπου, ἀνήκοντος εἰς τὴν κυριότητα τῆς μονῆς Παντελεήμονος Ἀγίου Ὁρους.¹ Τὴν 25ῃν Μαΐου ἀπαντᾷ ἡ ὑπογραφή του εἰς συνοδικὸν γράμμα πρὸς μοναχοὺς τοῦ Ἀγίου Ὁρους περὶ ἀποστολῆς πατριαρχικῶν ἐξάρχων πρὸς ἐπίλυσιν διαφορῶν.² Τὸν Ἰούλιον ὑπογράφει συνοδικὸν ἐπιτίμιον κατὰ παντός, ὅστις ἤθελεν ἐνεργῆσαι κατὰ τῆς ἀρτισυστάτου σχολῆς Προυσοῦ.³ Τὸν Ὀκτώβριον ὑπογράφει σιγίλλιον ὑπὲρ τῆς ἐν Λακεδαίμονι μονῆς Ζερμπίτσης⁴ καὶ ἐπιτίμιον ἐκκλησιαστικὸν κατὰ τῆς ἐκ Σπετσῶν καταγομένης Λασκαρίνας, συζύγου τοῦ ἀποθανόντος Δημητρίου Χατζῆ Παντελῆ, κατακρατούσης καὶ ἰδιοποιουμένης ἀπὸ τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ τὰ πατρικὰ αὐτῶν δίκαια.⁵ Τὸν Νοέμβριον 1820 συνυπογράφει πατριαρχικὴν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν ἐπίσκοπον Λοιδορικίου περὶ τῶν χρεῶν αὐτοῦ,⁶ καθὼς ἐπίσης σιγίλλιον περὶ δύο μονυδρίων Καρύστου.⁷ Τὸν Δεκέμβριον τοῦ ἔτους τούτου 1820 ὑπογράφεται εἰς τρία γράμματα συνοδικά, ἥτοι εἰς σιγίλλιον περὶ τοῦ μοναστηρίου τοῦ Ἀγίου Νικολάου ἐν Θήρᾳ,⁸ εἰς συστατικὸν περὶ τοῦ ἱερομονάχου Νεοφύτου τῆς ἰδίας μονῆς⁹ καὶ εἰς τὸ ἀμφισβητούμενον συγχωρητικὸν τοῦ παρανόμου γάμου τοῦ Προκοπίου Καρτζιώτου, μετὰ πληθούσης μάλιστα Συνόδου.¹⁰ Πρὸς τὸν Θεσσαλονίκης Ἰωσήφ σχετίζεται ἀμέσως ἢ ἀπὸ 3 Ἰου-

¹ Acta praesertim Graeca Rossici in monte Athos monasterii, Κίεβον 1873, σελ. 270. Περὶ τοῦ ζητήματος τῆς ἐν Ἀθῶν ἱεράς μονῆς τοῦ Ἀγίου Παντελεήμονος, Κωνσταντινούπολις 1874, σελ. 152.

² Ἀρχιμανδρίτου Χριστοφόρου Κτενᾶ, Ἀνέκδοτα κειμήλια. Ὁ ἐθνομάρτυς Γρηγόριος ὁ Ε' καὶ τὸ μέγα αὐτοῦ καὶ τῆς Ἐκκλησίας πρὸς εἰρήνευσιν τοῦ Ἀγίου Ὁρους διαφέρον, «Ἱερὸς Σύνδεσμος», ἔτος ΚΑ', φ. 22 (15.9.1921), σελ. 2-4.

³ Κ. Ἀμάντου, Ἡ μονὴ Προυσοῦ, «Ἑλληνικά», τόμ. Γ' (1933), σελ. 251. Πρβλ. Γ. Γ. Ι. Νταβαρίνου - Α. Δ. Τσαπέρα, Ἱστορία τῆς ἐν Εὐρυτανία ἱεράς μονῆς Προυσοῦ..., Ἀθήναι 1957, σελ. 144. Ἡ παρούσα ἐκδοσις, ὄγκος τυπωμένου χάρτου, οὐδεμίαν ἀξίαν ἔχει ἐπιστημονικὴν.

⁴ Τάσου Ἀθ. Γριτσοπούλου, Κατάλογος τῶν ἐν τῷ Ἱστορικῷ Ἀρχεῖῳ Σπάρτης..., ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 39, ἀριθ. 3.

⁵ Πρόκειται περὶ ἀντιγράφου, ἀποκειμένου εἰς τὰ Γενικά Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους, Συλλογὴ Βλαχογιάννη, Ὑπουργ. Δικαίου, φ. 40, 29 Ἰανουαρίου 1826.

⁶ Παπαδοπούλου - Ἀγγελόπούλου, ἐνθ' ἄνωτ., τόμ. Β', ἐν Ἀθήναις 1866, σελ. 512.

⁷ Μητροπολίτου Χαλκίδος Χρυσάνθου, Συνοδικὸν γράμμα περὶ δύο μονυδρίων Καρύστου, «Ἱερὸς Σύνδεσμος», ἔτος Κ', φ. 266 (1.6.1916), σελ. 6. Ἡ ἐν τῇ ἐκδόσει ταύτῃ χρονολογία τοῦ γράμματος «Νοέμβριος ἔτους 1808, ἰνδ. θ'» εἶναι ἐσφαλμένη. Προφανῶς πρόκειται περὶ γραμμάτων ΑΩΚ' = 1820, τὸ δὲ τελευταῖον τῶν μονάδων γράμμα πού ἐξελήφθη ὡς ἡ' δὲν εἶναι παρὰ γράμμα δεκάδων κ'. Πρὸς τὸ ὀρθὸν ἔτος 1820 συμφωνεῖ καὶ τὸ σημειούμενον θ' ἔτος τῆς ἰνδικτιῶνος.

⁸ Φ. Κουκούλι, Ἡ ἐν Θήρᾳ ἱερά μονὴ τοῦ Ἀγίου Νικολάου, «Ἐπετηρὶς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν», τόμ. Γ' (1929), σελ. 79.

⁹ Ἀύτ., σελ. 74.

¹⁰ Γ. Γ. Παπαδοπούλου - Γ. Π. Ἀγγελόπουλου, Τὰ κατὰ τὸν

νίου 1820 ἐγκύκλιος Γρηγορίου τοῦ Ε΄, ἀπευθυνομένη πρὸς τὸν παναγιώτατον μητροπολίτην Θεσσαλονίκης καὶ τοὺς ἐπισκόπους αὐτοῦ, ὑπογεγραμμένη φυσικὰ καὶ ἀπὸ τὸν ἴδιον, ἐφ' ὅσον καθ' ὅλον τὸ ἔτος τὸν εἶδομεν συνοδικὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει, καὶ συνιστῶσα νὰ μείνουν πιστοὶ ὑπήκοοι τοῦ σουλτάνου καὶ νὰ μὴ παρασυρθοῦν ὑπὸ τῆς κινήσεως τοῦ Ἀλῆ. Τὸ κίνημα ἀκριβῶς τοῦτο εἶχε πολὺ ἀνησυχήσει τὴν Ὑψηλὴν Πύλιν καὶ ἀπήτησεν ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖον νὰ συστήσῃ τὴν ὑποταγὴν τῶν ραγιαδῶν. Καὶ πράγματι εἰς τὴν προκειμένην ἐγκύκλιον τρία χωρία ἀπήνησαν διὰ τῶν ἱερέων τῶν ὑπὸ ἡμερομηνίαν 5 Ἰουλίου 1820 πρὸς τὸν ἐπίσκοπον Σερβίων καὶ Κοζάνης ὅτι θὰ μείνουν ἡσυχὸι ραγιαῖδες.¹

Πανομοίωτυπον τῆς ὑπογραφῆς τοῦ Θεσσαλονίκης Ἰωσήφ ἐκ γράμματος τοῦ ἔτους 1819.

Τὸ 1821, ὀλίγον πρὸ τῆς κηρύξεως τῆς Ἐπαναστάσεως, τὴν ὑπογραφήν τοῦ Ἰωσήφ συναντῶμεν εἰς πιττάκιον Γρηγορίου τοῦ Ε΄ πρὸς Στέφανον Μαυ-

αοίδιμον... Γρηγόριον Ε΄, σελ. 280. Ὑπὸ τοῦ Μ. Γ ε δ ε ω ν, Κανονικαὶ διατάξεις, τόμ. Β΄, σελ. 155 κέξ. ἐκδίδονται δύο ἀκόμη γράμματα, σχετικὰ πρὸς τὸ ζήτημα τοῦ Προκοπίου Καρτζιώτου, σημειοῦται μάλιστα, σελ. 159, ὅτι ὁ συγγραφεὺς ἀμφιβάλλει περὶ τῆς γνησιότητος τῆς συγχωρητικῆς πράξεως. Δὲν θὰ ἐξετάσωμεν ἐνταῦθα τοὺς ἀπωτέρους λόγους τῆς συγχωρήσεως. Πάντως εἰς τὴν σχετικὴν πρᾶξιν ἀναφέρεται ὅτι ἐβεβαίωσαν τὸ Πατριαρχεῖον οἱ ὁμογενεῖς περὶ τῆς φιλοκαλίας τοῦ Προκοπίου, τῆς φιλογενοῦς αὐτοῦ διαθέσεως, τοῦ χαρακτῆρος αὐτοῦ καὶ δὴ περὶ τῆς μεταμελείας του μετὰ συντριβῆς καρδίας κλπ., ἔτι δὲ τὸ Πατριαρχεῖον ἐπληροφορήθη περὶ τῶν ἀδρότάτων χορηγιῶν τοῦ ἀνδρὸς πρὸς κοινωφελῆ ἰδρύματα, ὡς εἶναι π.χ. ἡ εἰς Ἅγιον Ἰωάννην Κυνουρίας ὁμώνυμος αὐτοῦ Σχολὴ Καρτζιώτη.

¹ Μιχ. Ἀθ. Κ α λ ι ν δ έ ρ η, Γραπτὰ μνημεῖα ἀπὸ τῆ Δυτικῆ Μακεδονία χρόνων Τουρκοκρατίας, Πτολεμαῖς 1940, σελ. 70. Πρβλ. βιβλιοκρισίαν Ἀ ν τ. Δ. Κ ε ρ α μ ο π ο ύ λ ο υ, «Ἀθηνᾶ», τόμ. ΝΓ΄ 1952, σελ. 333, ὁπόθεν καὶ παραλαμβάνομεν, μὴ δυνηθέντες νὰ χρησιμοποιήσωμεν τὸ φυλλάδιον τοῦ Καλινδέρη. Ἡ προκειμένη ἐγκύκλιος δὲν εἶναι γνωστὴ ἄλλοθεν. Καὶ πρέπει νὰ ἐκδοθῆ, διότι εἶναι διδακτικὸν τὸ περιεχόμενον αὐτῆς. Ἐν τούτοις πρέπει νὰ παρατηρηθῆ ὅτι αὕτη ἀπευθύνεται πρὸς τὸν Θεσσαλονίκης, πού ὅμως αὐτὴν τὴν ἐποχὴν εἶναι συνοδικὸς

ρογέννην, ἀποκαθιστάμενον καὶ αὐθις εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ Μ. Λογοθέτου.¹ Κατόπιν τὴν ὑπογραφήν τοῦ Θεσσαλονίκης Ἰωσήφ καὶ παντὸς ἄλλου συνοδικοῦ ἀρχιερέως θὰ εὐρωμεν πρὸ πάντων εἰς τὸ γνωστὸν ὑπὸ τραγικᾶς συνθήκας συνταχθὲν ἀφοριστικὸν κατὰ τῶν πρωταγωνιστῶν τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος τῆς φυλῆς. Περαιτέρω τὸν Ἰωσήφ θὰ παρακολουθήσωμεν συλλαμβανόμενον καὶ ἀγόμενον πρὸς τὴν ἀγγλὴν. Προκαταβολικῶς δέον νὰ σημειωθῇ ὅτι τὰς λεπτομερείας τῶν ἱστορικῶν γεγονότων δὲν γνωρίζομεν λόγῳ τῆς γενικῆς συγχύσεως, πὺν ἐπεκράτησε κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. Πολλάκις μάλιστα ἀντιφατικαὶ εἶναι αἱ ὑπὸ τῶν συγχρόνων ἱστοριογράφων παρεχόμεναι εἰδήσεις, ἰδίᾳ ὡς πρὸς τὰς χρονολογίας καὶ τὰ πρόσωπα, διότι δὲν ἦσαν αὐτόπται.

Φυσικὸν ἦτο, μόλις ἐξεργάγη ἡ Ἐπανάστασις εἰς τὰς Παραδουναβίους Ἡγεμονίας, ἡ Ὑψηλὴ Πύλη νὰ στραφῇ πρὸς τὴν ἀνωτάτην ἐξουσίαν τοῦ δουλεύοντος ἔθνους, τὴν Μ. Ἐκκλησίαν. Οὕτω τὴν 9ην Μαρτίου διὰ φερμανίου καὶ ἄνευ ἐπεξηγήσεων ὁ πατριάρχης διετάσσετο ν' ἀποστείλῃ εἰς τὴν Πύλην τινὰς τῶν προκρίτων ἀρχιερέων, καθ' ἃ διηγείται ὁ συνήθως καλὰ πληροφορημένος διὰ τὰ φαναριωτικὰ πράγματα Σπ. Τρικούπης, κατονομάζων ὡς φυλακισθέντας τοὺς Ἐφέσου Διονύσιον, Δέρκων Γρηγόριον, Νικομηδεῖας Ἀθανάσιον, Θεσσαλονίκης Ἰωσήφ, Τυρνόβου Ἰωαννίκιον, Ἀδριανουπόλεως Δωρόθεον καὶ Ἀγγιάλου Εὐγένιον.² Τοῦτο ὅμως συνέβη

καὶ διατρίβει εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἀσφαλῶς δὲ καὶ θὰ συνυπογράψῃ τὴν ἐγκύκλιον, ἐπομένως δὲν θὰ ἐχρειάζετο νὰ τοῦ ἀποσταλῇ αὕτη. Ἄν, ὡς φαίνεται, ἡ ἐγκύκλιος ἐκoinοποιήθη εὐρέως εἰς τὰς ἐπαρχίας, κάπως περιεργον εἶναι ὅτι δὲν εἶναι γνωστή.

¹ Δ η μ. Μ. Σ ἄ ρ ρ ο υ, Κατάλογος τῶν χειρογράφων τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου, «Ἐπετηρὶς Ἐταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν», τόμ. Θ' (1932), σελ. 169.

² Σ π. Τ ρ ι κ ο ὕ π η, Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, ἔκδ. Ἐκατονταετηρίδος, τόμ. Α', ἐν Ἀθήναις 1925, σελ. 65/76. Ὑπὸ τοῦ Ι. Φ ι λ ή μ ο ν ο ς, Δοκίμιον ἱστορικὸν περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, τόμ. Β', Ἀθήναι 1859, σελ. 117, ἀναφέρεται ἀορίστως ἐπίσης ἡ σύλληψις τῶν μητροπολιτῶν Θεσσαλονίκης, Ἀδριανουπόλεως καὶ Τυρνόβου κατ' ἀξίωσιν τῆς Πύλης μετὰ τὸ πρῶτον διάβημα τοῦ πατριάρχου περὶ παροχῆς ἐγγυήσεως ὑπ' αὐτοῦ καὶ τῶν προκρίτων ὅτι δὲν ἤθελον μετακινήθῃ. Ὑπὸ τοῦ Ἀ μ β ρ ο σ ί ο υ Φ ρ α ν τ ζ ῆ, Ἐπιτομὴ τῆς ἱστορίας τῆς ἀναγεννηθείσης Ἑλλάδος, τόμ. Α', ἐν Ἀθήναις 1839, σελ. 249 κέξ., ὑποστηρίζεται ὅτι ὀνομαστικῶς ἐζητήθησαν παρὰ τοῦ σουλτάνου μέλη τῆς πατριαρχικῆς Συνόδου ὡς ὄμηροι, ὡς τοιοῦτοι δ' ἀπεστάλησαν οἱ Ἐφέσου, Νικομηδεῖας καὶ Δέρκων, μετήχθη δ' ὁ Ἀγγιάλου, καὶ ὅτι μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐζητήθησαν καὶ ἄλλοι ἀρχιερεῖς καὶ ὁ Γρηγόριος ἀπέστειλε δύο σχετικωτέρους του, τὸν Θεσσαλονίκης καὶ τὸν Τυρνόβου (σελ. 252). Συγχευμέναι εἶναι καὶ αἱ ἐπὶ τῶν γεγονότων πληροφορίες, ἰδίᾳ ὡς πρὸς τὰ πρόσωπα καὶ τὰς χρονολογίας, τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν Χ ρ υ σ ο σ τ ὀ μ ο υ Πα πα δ ο π ο ὕ λ ο υ, Ἡ Ἐκκλησία Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἡ Μεγάλῃ Ἐπανάστασις τοῦ 1821, «Θεολογία», τόμ. ΚΑ' (1950), σελ. 482 κέξ. Τ ο ὕ α ὕ τ ο ὕ, Ἡ

μᾶλλον, ὅταν ἐγνώσθη ἡ γενικὴ ἐν Πελοποννήσῳ ἐξέγερσις, καὶ ἰσχύει ὡς πρὸς ὠρισμένα μόνον ἀρχιερατικὰ πρόσωπα. Ἐάν ἡγείρετο τὴν ἀξίωσιν τοῦ σουλτάνου, εἰς τὸν χαρακτηῖρα τοῦ Γρηγορίου ἤρμοξε νὰ θέσῃ ἑαυτὸν εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ τυράννου. Φαίνεται λοιπὸν ὅτι ἐζητήθη κατ' ἀρχὴν ἡ ἀποκλήρυξις τοῦ Ὑψηλάντου καὶ τοῦ κινήματος, πρᾶγμα φυσικώτερον διὰ τὴν νοοτροπίαν τῶν Ὀθωμανῶν, καὶ ἡ Μ. Ἐκκλησία ἔκριεν ὅτι δὲν θὰ ἔπρεπε ν' ἀρνηθῆ, συμφώνως ἄλλως τε πρὸς καὶ ἄλλοτε γενομένας τοιαύτας θεαματικὰς καὶ εἰκονικὰς ἐνεργείας, οἷος ὁ ἀφορισμὸς τῶν κλεφτῶν κατὰ τὸ 1806.¹

Ὁ Ἰω. Φιλήμων, περιγράφων τὰ ἐν Κωνσταντινουπόλει γεγονότα, παραθέτων τὰ κύρια σημεῖα τοῦ σουλτανικοῦ διατάγματος, τοῦ ἀναγνωσθέντος εἰς τὴν ἐν τοῖς Πατριαρχείοις συγκέντρωσιν τῶν ἐκπροσώπων τοῦ κινδυνεύοντος ἔθνους καὶ ἐρμηνεύων τὰς ἐκατέρωθεν ἐπικρατούσας σκέψεις καὶ προθέσεις, χρονολογεῖ τὴν ἐπ' ἐκκλησίας ἀνάγνωσιν τοῦ σουλτανικοῦ περὶ ἀμνηστίας φερμανίου ὡς γενομένην τὴν Ε' Κυριακὴν τῶν Νηστειῶν, 23 Μαρτίου. Ἀπὸ τῆς ἐπομένης λέγει ὅτι ἤρχισεν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἡ θυσία, μεταξὺ δὲ τῶν πρώτων θυμάτων θεωρεῖ τὸν μητροπολίτην Ἐφέσου Διονύσιον τὸν Καλλιάρχην.² Κατ' ἄλλην ἐκδοχὴν ὁ Ἐφέσου συνελήφθη καὶ ἐφυλακίσθη τὴν 10ην Μαρτίου.³ Ὅτι πρὸ τῶν ἄλλων ἀρχιερέων ὠδηγήθη εἰς τὴν φυλακὴν ὁ Διονύσιος φαίνεται ἐκ τοῦ ὅτι δὲν ἔχει ὑπογράψει κανὲν τῶν πατριαρχικῶν ἐγγράφων, δι' ὧν ἀπεκηρύσσεται τὸ κίνημα καὶ οἱ πρωτεργάται του. Τὰ γράμματα ταῦτα φέρουν ἡμερομηνίαν Μαρτίου 1821 καὶ εἶναι τρία, ἥτοι α) μακρὰ ἐγκύκλιος συνοδική, ὑπὸ τοῦ Γρηγορίου Ε' καὶ τοῦ Ἱεροσολύμων Πολυκάρπου καὶ ὀλοκλήρου τῆς Συνόδου ἐξ 21 ἀρχιερέων «ἐπάνωθεν τοῦ ἱεροῦ θυσιαστηρίου» ὑπογεγραμμένη, περιέχουσα δὲ τὸν γενικὸν ἀφορισμὸν κατὰ τοῦ κινήματος, λύουσα τὸν ὄρκον τῶν Φιλικῶν καὶ συμβουλευούσα ὑποταγὴν καὶ εὐπειθειαν εἰς τὴν κραταιὰν καὶ

Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ τῇ 1900ῃ ἐπετείῳ τῆς ἰδρύσεως αὐτῆς ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, «Θεολογία», τόμ. ΚΔ' (1953), σελ. 15 κέξ.

¹ Τάσου 'Αθ. Γριτσοπούλου, Ἡ παρὰ τὴν Δημητσάναν μονὴ Παναγίας τῆς Αἰμυαλοῦς, σελ. 39-40. Χρ. Παπαδοπούλου, Ἡ Ἐκκλησία Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἡ Μεγάλῃ Ἐπανάστασις τοῦ 1821, σελ. 483-484.

² Ἰ. Φιλήμωνος, ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 110 κέξ. Περὶ τοῦ ἀνδρός ὑπάρχει καὶ ἴδιον μελέτημα Π. Κοντογιάννη, Διονύσιος Καλλιάρχης, «Ἀθηνᾶ», τόμ. ΙΗ' (1905), σελ. 145 κέξ.

³ Στ. Ν. Θωμοπούλου, Ὁ μέγας Δέρκων Γρηγόριος 1801-1821, «Δελτίον Ἱστορ. καὶ Ἐθνολ. Ἐταιρείας», τόμ. Γ' 1928/29 νέα σειρά, τ. Α', τευχ. β', σελ. 90. Τὴν ἀποψιν ταύτην θεωροῦμεν ὡς πιθανωτέραν, ὅτι δηλ. τὴν 9ην Μαρτίου ἐζητήθη ὡς ὄμηρος καὶ ἐφυλακίσθη ὁ Ἐφέσου Διονύσιος, ἔνεκα τῶν πρὸς τοὺς Φαναριώτας σχέσεών του. Ὡς πρὸς τὴν ἡμερομηνίαν μόνον, πλὴν τοῦ Σπ. Τρικούπη, συμφωνεῖ καὶ ἡ σχετικὴ εἰδησις τοῦ Ν. Σπηλιᾶδη, Ἀπομνημονεύματα, τόμ. Α', Ἀθήνησι 1851, σελ. 99.

ἀήττητον βασιλείαν,¹ β) ἐπιστολὴ Γρηγορίου Ε' ὑπὸ ἡμερομηνίαν 11 Μαρτίου πρὸς τὸν μητροπολίτην Πλαγηνῶν κατὰ τῶν Μιχ. Σούτσου καὶ Ἄλ. Ὑψηλιάντη, μνημονεύουσα τὴν ἀποστολὴν γραμμάτων δι' ἐξάρχων περὶ ὑποταγῆς καὶ ἀναθέματος, ἀποκηρύξεως τοῦ κινήματος καὶ εὐθυνῶν, «ἐπὶ τοῦ θείου θυσιαστηρίου» ὑπογραφεῖσα καὶ αὕτη,² γ) ὁμοία σχεδὸν μ' ἑλαφρὰς τινὰς μεταβολὰς πρὸς τὴν πρώτην ἐγκύκλιον, ἀπευθυνομένη πρὸς τὸν μητροπολίτην Πλαγηνῶν καὶ ὑπογεγραμμένη «*συνοδικῶς ἐπὶ τῆς ἁγίας Τραπεζῆς*» ὑπὸ τοῦ Γρηγορίου καὶ τοῦ Πολυκάρπου «*καὶ πάντων τῶν ἁγίων ἀρχιερέων*».³

Ἐκ τῶν τριῶν τούτων πατριαρχικῶν γραμμάτων τὸ δεύτερον φέρει ἡμερομηνίαν σαφῆ 11 Μαρτίου 1821 καὶ προφανῶς ἀναφέρεται εἰς τὸ πρῶτον. Ἄν εἶναι ἀκριβῆς ἢ ἡμερομηνία αὕτη, 11 Μαρτίου, κατ' ἀνάγκην τὸ πρῶτον ἔγγραφο, ἂν δὲν εἶναι παλαιότερον, εἶναι τοῦλάχιστον σύγχρονον. Καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ φυσικώτερον. Ἐπομένως ὁ ἀφορισμὸς ἔγινε τὸ ἀργότερον τὴν 11ην Μαρτίου καὶ συγχρόνως ἐκοινοποιήθη πρὸς τοὺς μητροπολίτας δι' ἰδιαίτερων γραμμάτων, ἐκ τῶν ὁποίων ὑπάρχουν καὶ ἀνέκδοτα.⁴ Δὲν εἶναι λοιπὸν κατόπιν τούτου δυνατὸν νὰ φέρῃ ἡμερομηνίαν 23 Μαρτίου ὁ ἀφορισμὸς,⁵ οὔτε καὶ λόγος ὑπῆρχε ν' ἀναγνωσθῆ τὴν Ε' Κυριακὴν τῶν Νη-

¹ Ἰω. Φιλήμονος, ἔνθ' ἄνωτ., σελ. 309 - 315. Παπαδοπούλου - Ἀγγελόπουλου, ἔνθ' ἄνωτ., σελ. 235 - 241. Ν. Σπηλιάδου, ἔνθ' ἄνωτ., σελ. 49-56. Σπ. Τρικοῦπη, ἔνθ' ἄνωτ., σελ. 231 - 236. Τάκη Χ. Κανδηλώρου, Γρηγόριος Ε', σελ. 214 - 219. Μανσι, ἔνθ' ἄνωτ., σελ. 151 - 156.

² Ἰ. Φιλήμονος, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 315 - 317. Παπαδοπούλου - Ἀγγελόπουλου, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 227 - 229.

³ Αὐτ., σελ. 230 - 234. Ἰ. Φιλήμονος, ἔνθ' ἄνωτ., σελ. 317 - 321.

⁴ Πρόκειται περὶ ἐπιστολῶν πρὸς τοὺς ἐν Πελοποννήσῳ πρωτεργάτας τῆς ἐξεγέρσεως, τὸν Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανὸν καὶ τὸν Τριπολιτζᾶς Δανιήλ, συμπολίτας τοῦ πατριάρχου καὶ τοῦ Θεσσαλονίκης. Εἶναι ἀχρονολόγητοι καὶ ἀναφέρουν ὅτι ἔγιναν συνοδικὰ γράμματα πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ προσετώτας πάσης τῆς ἐπικρατείας. Αἱ δύο αὗται ἐπιστολαὶ ἀπεστάλησαν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως διὰ τοῦ Ρήγα Παλαμῆδη, δὲν ἔφθασαν ὅμως εἰς τὸν προορισμὸν τῶν ἐκ τοῦ λόγου, ὅτι ὁ μεταφορεὺς ἐπεβράδυνε τὴν ἀναχώρησίν του. Βλ. Ἀμβρ. Φραντζῆ, ἔνθ' ἄνωτ., σελ. 251, ὑποσ. Ἐκ τοῦ περιωφθέντος ἀρχείου τοῦ Ρ. Παλαμῆδη μέλλομεν προσεχῶς νὰ ἐκδώσωμεν τὰς ἐπιστολάς. Ἡ τὸν ἀφορισμὸν περιέχουσα ἐγκύκλιος ἐξ ἄλλου περιεσώθη ἐν Κοζάνῃ ἀχρονολόγητος. Πλὴν αὐτῆς ὅμως ἀναφέρεται καὶ ἐπιστολὴ τοῦ Γρηγορίου Ε' ἀπὸ 16 Μαρτίου 1821, ἀπευθυνομένη πρὸς τὸν Θεσσαλονίκης διὰ τὸ αὐτὸ θέμα. Περὶ αὐτοῦ ἔγραψε καὶ ἰδιαίτερος ὁ Θεσσαλονίκης πρὸς τοὺς χριστιανούς τῆς ὑπ' αὐτὸν ἐπισκοπῆς Κοζάνης καὶ τοῦτο εἶναι νοητόν, διότι ἦτο μακρὰν τῶν. Γνωρίζομεν καὶ τὴν ἀπάντησιν τοῦ Κοζάνης Βενιαμίν, ἀπὸ 3 Ἀπριλίου 1821, πρὸς τὸν πατριάρχην, ὃν διαβεβαίει περὶ τῆς ἀφοσιώσεως τοῦ λαοῦ πρὸς τὴν ἔξουσίαν. Βλ. Μιχ. Ἀθ. Κάλινδέρη, ἔνθ' ἄνωτ., σελ. 75. Ἀντ. Κεραμόπουλλον, ἔνθ' ἄνωτ., ὁπόθεν καὶ παραλαμβάνομεν.

⁵ Τὴν ἡμερομηνίαν 23 Μαρτίου παρέχει πρῶτος ὁ Ἰ. Φιλήμων, ἔνθ' ἄνωτ.,

στειῶν 23 Μαρτίου 1821. Αἱ ἐκκλησιαστικά αὐταί ἐνέργειαι ἐπεβλήθησαν χωρὶς ἀμφιβολίαν ὑπὸ τῆς Πύλης μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τῆς Μολδοβλαχίας καὶ πᾶσα ἀγνοησις τῆς Μ. Ἐκκλησίας ματαία καὶ ἄσκοπος θὰ ἦτο, καὶ σήμερον ἀκόμη κραιομένη, πολλῶ μᾶλλον ἂν ληφθῆ ὑπ' ὄψιν ἢ δραματικὴ κατὰστασις τῶν αἱματηρῶν ἐκείνων ἡμερῶν, αἱ ὁποῖαι εἶναι αἱ πρῶται τοῦ μηνὸς Μαρτίου καὶ γίνονται τόσον περισσότερον φρικταί, ὅσον προχωροῦμεν πρὸς τὴν ἔξοδον τοῦ μηνός.

Μέσα εἰς τὴν γενικὴν ταραχὴν ὁ Θεσσαλονίκης Ἰωσήφ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ τηρήσῃ διάφορον στάσιν ἐκείνης, τὴν ὁποῖαν σύσσωμος χαράσσει ἢ Μ. Ἐκκλησία διὰ τοῦ ἐγκύρου ὀργάνου αὐτῆς, τῆς πατριαρχικῆς Συνόδου, μ' ἐπὶ κεφαλῆς ἄνδρα συνετόν, αὐστηρόν, εὐσεβῆ, φιλογενῆ καὶ πατριώτην, ὡς τοῦλάχιστον ἀποδεικνύει αὐτὴ ἡ θυσία του, τὴν ὁποῖαν ἂν ἤθελεν ἠδύνατο διὰ τῆς φυγῆς ν' ἀποφύγῃ.¹ Μετὰ τὸν Ἐφέσου συλλαμβάνονται οἱ μητροπολίται Νικομηδείας Ἀθανάσιος, Δέρκων Γρηγόριος, συνοδικοί, καὶ Ἀγχιάλου Εὐγένιος, ἐπειγόντως μεταχθεις ἐκ τῆς ἐπαρχίας του. Τοῦτο μᾶλλον ἔγινεν ἀρκείας ἡμέρας βραδύτερον, καὶ δὴ μετὰ τὴν ἀγγελίαν τῆς γενικεύσεως τῆς ἐπαναστάσεως εἰς Πελοπόννησον. Διὰ τὸν Δέρκων ἰδιαιτέρως φαίνεται ὅτι συνελήφθη βραδύτερον, μετὰ τὸν ἀπαγχονισμόν τοῦ πατριάρχου. Μετ' αὐτοῦ συνελήφθησαν οἱ μητροπολίται Θεσσαλονίκης Ἰωσήφ, Ἀδριανουπόλεως Δωρόθεος καὶ Τυρνόβου Ἰωαννίκιος. Ἡ δευτέρα αὐτῆ ὁμὰς πιθανώτατα συνελήφθη μετὰ τὴν 10ην Ἀπριλίου, καθ' ἣν ἐκρέμασαν τὸν πατριάρχην μετὰ τῶν μητροπολιτῶν Ἐφέσου, Ἀγχιάλου καὶ Νικομηδείας, ἣ καὶ τὴν ἰδίαν ταύτην ἡμέραν, καθείρχθη δὲ εἰς τὸν λεγόμενον Φοῦρνον τοῦ Μποσταντζήμπαση. Ἡ φυλάκισις διήρκεσεν ἐπ' ἀρκετόν, λέγεται μάλιστα ὅτι ἐκ περιτροπῆς ἀνακρινόμενοι μόνον μὲ τοὺς διακόνους τῶν οἱ ἀρχιερεῖς ἠδύνατο νὰ ἐπικοινωνοῦν καὶ ὅτι ὑφίσταντο στερήσεις παντὸς εἴδους.² Ἐπειδὴ ὑπάρχει ἡ πληροφορία, ὅτι οἱ κρατούμενοι εἶχον τὰς ἀνέσεις τῶν εἰς τὰς φυλακάς,³ πρέπει νὰ ὑπομνησθῆ ὅτι δὲν ἐκλήθησαν ἐκεῖ ὡς φι-

σελ. 113, 309, ἄνευ ἀμφιβολίας ἡ μνείας τῆς πηγῆς, ἐξ ἧς ἀρύεται, ἐδέχθησαν δὲ οἱ ἐφεξῆς γράψαντες, π.χ. Σ τ. Θ ω μ ό π ο υ λ ο ς, ἔνθ. ἄνωτ., σελ. 90, μολονότι ἀποκαθιστᾷ ἄλλα σημεῖα τῶν διηγήσεων.

¹ Τὴν περὶ φυγῆς ἀποψιν δέχεται ἀνεπιφυλάκτως ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν Χ ρ. Π α π α δ ό π ο υ λ ο ς, Ἡ Ἐκκλησία Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἡ Μεγάλῃ Ἐπανάστασις τοῦ 1821, ἔνθ' ἄνωτ., σελ. 485 κέξ., ἀκολουθῶν καὶ τοὺς κυριωτέρους τῶν συγχρόνων ἱστορικῶν, Φιλήμονα καὶ Τρικούπην, εἰς οὓς καὶ παραπέμπει, ἀλλὰ καὶ πάντας τοὺς ἄλλους, σχεδὸν ὁμοιομόρφως ἐρμηνεύοντας τὴν ἀπόλυσιν τοῦ ἀφορισμοῦ καὶ τῶν σχετικῶν ἀποκηρυκτικῶν τοῦ κινήματος γραμμάτων.

² Ἀ μ β ρ. Φ ρ α ν τ ζ ἦ, ἔνθ' ἄνωτ., σελ. 255. Τὰ περὶ στερήσεων ὁ Σ τ. Θ ω μ ό π ο υ λ ο ς, ἔνθ' ἄνωτ., σελ. 97, χαρακτηρίζει ὡς μυθιστορικὰς διηγήσεις.

³ Σ π. Τ ρ ι κ ο ύ π η, ἔνθ' ἄνωτ., σελ. 65, 113 - 114.

λοξενούμενοι καὶ ἀκόμη ὅτι ὑπάρχει τὸ προηγούμενον τῶν ἀνέσεων τῶν ἐν Τριπόλει φυλακῶν τῶν δμήρων.

Περὶ τῆς τύχης τῶν κρατουμένων ἀρχιερέων ὀριστικῶς ἔκριεν ἡ ἔκβασις τῶν πολεμικῶν γεγονότων· καὶ δὴ ἡ ἀγγελία περὶ τῆς ἐν Λέσβῳ πυρπολήσεως τοῦ τουρκικοῦ δικροῦ τὴν 27ην Μαΐου ὑπὸ τοῦ Παπανικολῆ προεκάλεσε τὴν μῆνιν τοῦ σουλτάνου, ὥστε εἰς ἀντεκδίκησιν διέταξε τὴν θανάτωσιν τῶν φυλακισμένων.¹ Καθ' ὅλας τὰς ἐνδείξεις οἱ ἀρχιερεῖς ὠδηγήθησαν πρὸς τὸν θάνατον τὴν Παρασκευὴν, 3ην Ἰουνίου.² Τὴν αὐγὴν τῆς τραγικῆς ἡμέρας ἀκάτιον τουρκικὸν ἐξήρχετο ἀπὸ τὸν Κεράτιον, μεταφέρον τὰ θύματα μετὰ τοῦ δημίου μὲ κατεύθυνσιν πρὸς τὴν εὐρωπαϊκὴν παραλίαν τοῦ Βοσπόρου. Ἦσαν οἱ Δέρκων Γρηγόριος, Ἀδριανουπόλεως Δωρόθεος, Θεσσαλονίκης Ἰωσήφ καὶ Τυρνόβου Ἰωαννίκιος. Πρῶτος ἀπηγχονίσθη ὁ Τυρνόβου εἰς Ἀρναούτκιοι. Ὁ Ἀδριανουπόλεως ἀπηγχονίσθη εἰς Μέγα Ρεῦμα. Τρίτος κατὰ σειρὰν ὁ Θεσσαλονίκης ἐδέχθη τὴν ἀγχόνην εἰς Νεοχώριον καὶ τελευταῖος ὁ Δέρκων εἰς Θεραπειά.³ Ἡ παράδοσις παρέδωσε λε-

¹ Ἀ μ β ρ. Φ ρ α ν τ ζ ἦ, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 256, ὅπου τὴν φυλάκισιν τῶν ἀρχιερέων παρατείνει μέχρις Ἰουνίου, τὸν δὲ θάνατον αὐτῶν ἀποδίδει εἰς «τὴν αὔξησιν τῆς ἐπαναστάσεως εἰς διάφορα μέρη καὶ πρὸ πάντων εἰς τὴν Πελοπόννησον». Περὶ τῆς ναυμαχίας τῆς Ἐρεσσοῦ καὶ τῆς μεγάλης αὐτῆς σημασίας βλ. προχειρότερον Διογ. Α. Κοκκίνο, Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις, τόμ. Β', Ἀθῆναι 1932, σελ. 385 κέξ.

² Ἐκ τῶν ἱστορικῶν ὁ Σπ. Τρικούπης, ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 76, μᾶλλον ἐκ παραδρομῆς θέτει τὴν ἡμερομηνίαν τῆς θανατώσεως τῶν ἀρχιερέων τὴν 4ην Μαΐου ἀντὶ 4ης Ἰουνίου, παρέσυρεν ὅμως καὶ ἄλλους εἰς τοῦτο, π.χ. τὸν ἀρχιεπίσκοπον Ἀθηνῶν Χρ. Παπαδόπουλον, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 497. Τοῦ αὐτοῦ, Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ τῇ 1900ῇ ἐπετείῳ τῆς ἰδρύσεως αὐτῆς..., ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 16, ἀναφέρεται ὅτι τὴν 4ην Μαΐου ἀπεκεφαλίσθησαν οἱ Δέρκων, Ἀδριανουπόλεως καὶ Τυρνόβου, παραλειπομένου τοῦ Θεσσαλονίκης ἐξ ἀνεπιστασίας. Ὑπὸ τῶν λοιπῶν κατὰ τὸ πλεῖστον παραδίδεται σαφῶς ἡ ἡμερομηνία 3 ἢ 4 Ἰουνίου. Ἰω. Φιλήμορος, ἐνθ' ἄνωτ., τόμ. Δ', Ἀθῆναι 1861, σελ. 30. Ν. Σπηλιάδου, ἐνθ' ἄν., σελ. 198. Μ. Οἰκονόμου, Ἱστορικὰ τῆς Ἑλληνικῆς Παλιγγενεσίας ἡ ὁ Ἱερός τῶν Ἑλλήνων ἀγών, ἐν Ἀθήναις 1873, σελ. 101 κλπ. Ὡς πρὸς τὴν ἡμερομηνίαν περὶ σφόδρον ἀσφαλὲς εἶναι τὸ χρονικὸν Κνέζη. Βλ. Μαριέττας Μινώτου, Ἄγνωστο ἡμερολόγιον τῶν παραμονῶν τῆς Ἐπανάστασεως τοῦ 1821, «Ἑλληνικά», τόμ. Γ' (1930), σελ. 483.

³ Κ. Παπαρηγόπουλου, Ὁ μέγας Δέρκων, «Ἐστία», τόμ. Α' (1876), σελ. 56. Στ. Ν. Θωμοπούλου, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 98. Τὸ χρονικὸν Κνέζη (Μ. Μινώτου, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 483), ἔχει ὡς ἑξῆς: Ἰουνίου 5 Παρασκευὴ βράδυ ἐκρέμασαν τοὺς τρεῖς ἀρχιερεῖς, Τυρνόβου κῆρ (ἐλλείπει τὸ ὄνομά του) Ἀδριανουπόλεως κῆρ Δωρόθεος ἐδῶ στὸ Ἀρναούτκιοι, τὸν κῆρ Γρηγόριο ἀγίου Δέρκων στὰ Θεραπειὰ καὶ Κλουτζέρη Ζαφειράκη στὸ Νιχώρι. Καὶ ἔτι τρεῖς ἀρχιερεῖς, τὸν Θεσσαλονίκης στὸ Παλιχ - Παζάρι (=Ψαροπάζαρο), Μυριοφύτου καὶ Γάνου καὶ Χώρας καὶ τὸν Μεσημβρίας. Ἐπι ἐκρέμασαν τὸν ἀρχιδιάκονα τοῦ κῆρ Γρηγορίου καὶ ἓνα διάκονο τοῦ ἀποκεφάλισαν.

πτομερείας τινὰς ἀπὸ τὸ μαρτυρικὸν τέλος τῶν αἰοιδίμων ἐκείνων ἀνδρῶν, ὅτι π.χ. κατὰ τὸν πλοῦν παρηγόρουν οὗτοι ἀλλήλους μετὰ βίας συγκρατοῦντες τοὺς λυγμοὺς ἢ δλοφυρόμενοι, ὅτι ἔψαλλον τὴν νεκρώσιμον ἀκολουθίαν ἑαυτῶν καὶ ἀλλήλων, ὅτι εὐθαρσῶς ὠμίλησαν πρὸς τὸν δῆμιον κ.τ.λ.¹ Ἄν καὶ πάντα ταῦτα φυσικὸν εἶναι νὰ συνέβησαν καὶ ὡς θρῦλοι νὰ συνεκίνουν τοὺς συγχρόνους καὶ τοὺς ἐπιγιγνομένους, ὅμως πιθανώτερον φαίνεται ὅτι κατὰ τὸ πλεῖστον εἶναι προϊόντα τῆς φαντασίας τοῦ λαοῦ μᾶλλον ἢ πραγματικὰ γεγονότα. Διότι εἰς τὰς τραγικὰς ἐκείνας στιγμὰς οὐδεὶς ἦτο αὐτόπτης, αἱ δὲ κατόπιν κυκλοφορηθεῖσαι φῆμαι ἦτο δυνατόν νὰ εἶναι ποιήλαι, ἐκ τῆς ἠρωϊκῆς θυσίας δ' ἐκκινουῦσαι, εἰς τὸν ἐντονώτερον ἀφρηαῖσμον τῶν θυμάτων ἀπέβλεπον λανθανόντως.

Ἐγρᾶφη ὅτι ἐδημεύθη ἡ περιουσία τοῦ Θεσσαλονίκης, καθὼς καὶ τῶν ἄλλων ἀρχιερέων, μετὰ τὸν ἀπαγχονισμόν.² Καὶ τοῦτο εἶναι ἐπόμενον. Ὡς πρὸς τὴν γενέτειραν τοῦ Ἰωσήφ Δημητσάναν, πλὴν τοῦ ὅτι ἐστερήθη αὕτη ἐπιφανοῦς τέκνου της, μὲ τὸν τοιοῦτον θάνατον αὐτοῦ ἐστερήθη καὶ ἡ Σχολὴ τῆς Δημητσάνης ποσὸν δύο χιλιάδων γροσίων, κατατεθειμένων ἐντόκως εἰς τὴν ἐπαρχίαν του. Ἄν τὸ ποσὸν τοῦτο εἶχε προσφέρει εἰς τὴν Σχολὴν τῆς ἰδιαίτερας του πατρίδος ὁ Ἰωσήφ ἐξ ἰδίων ἀσφαλῶς δὲν γνωρίζομεν. Τὴν πληροφορίαν λαμβάνομεν ἐξ ἰδιοχείρου πολιτικῆς διαθήκης τοῦ ἰδρυτοῦ τῆς Σχολῆς Χατζῆ Ἀγαπίου Λεονάρδου, ὀλίγον πρὸ τοῦ θανάτου του, καταχωρισθεῖσης ἄνευ χρονολογίας εἰς τὸν κώδικα τῆς Σχολῆς (φ. 10β - 11α). Ἡ σχετικὴ περικοπὴ ἐν ἀρχῇ τῆς διαθήκης, ἀσφαλῶς μετὰ τὸ ἔτος 1813 γεγραμμένης, ἔχει ὡς ἐξῆς: «Ἐτι σημειῶ, ὅτι ὁ παναγιώτατος κύριος Γρηγόριος, ὁ συμπολίτης μας, μοι ἔγραψεν ἀπὸ τὸ Ἅγιον Ὄρος, ὅτι ἐπ' ὀνόματι τοῦ σχολείου μας εἶναι πρὸς μὲν τὸν ἅγιον Προδῆς εἰς τὴν ἐπαρχίαν

¹ Τὰς εἰδήσεις ἀναγράφουν οἱ περισσότεροι τῶν συγχρόνων ἱστορικῶν καὶ οἱ μεταγενεστέρως ἐπὶ τοῦ θέματος ἀσχοληθέντες, ὑφ' ὧν ἐξαίρεται ἰδίᾳ ἡ γενναιοψυχία καὶ περιφρόνησις τοῦ θανάτου ὑπὸ τοῦ Δέρκων Γρηγορίου, ψάλλοντος τὰ νεκρώσιμα τροπάρια. Βλ. π.χ. Ἰ ω . Φ ι λ ἡ μ ο ν ο ς, ἔνθ' ἄνωτ., σελ. 30. Σ τ . Θ ω μ ο π ο ὑ λ ο υ, ἔνθ' ἄνωτ., σελ. 98 - 100.

² Τ. Χ. Κ (α ν δ η λ ὠ ρ ο ς), «Λεξικὸν Ἐλευθερουδάκη», τόμ. 5' (1929), σελ. 940β, ἐν λ. Ἰωσήφ. Ἐνταῦθα δραττόμεθα τῆς εὐκαιρίας νὰ παρατηρήσωμεν τὴν εὐκολίαν καὶ προχειρότητα, μὲ τὴν ὁποίαν συντάσσονται λήμματα παντὸς εἶδους εἰς τὰ ἑλληνικὰ ἐγκυκλοπαιδικὰ λεξικά ἢ ἀντιγράφονται τὰ ἀρθρίδια ἀπὸ τὰ παλαιότερα ἢ τὰ ξένα. Ἐν προκειμένῳ ἐν Μ.Ε.Ε., τόμ. 11' (1930), σελ. 406γ - 407α ἐν λ. Ἰωσήφ Θεσσαλονίκης ὑπὸ Ἰ. Δ. Κ (ο ρ ο μ η λ ᾱ) ἀναγράφεται ὅτι ὁ Ἰωσήφ διετέλεσε μητροπολίτης Θεσσαλονίκης 1770 - 1821 ἢ ἐν πάσῃ περιπτώσει ὅτι 1770-1821 εἶναι ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος τῆς ζωῆς του, ὅτι ὁ Ἰωσήφ ἐχειροτονήθη ἐπίσκοπος ὑπὸ τοῦ συγγενοῦς του πατριάρχου Γρηγορίου Ε', ὅτι ἀπηγγονίσθη τὴν 4ην Ἰουλίου, ἀφοῦ ἔβασανίσθη εἰς τὴν φυλακὴν. Τὸ σχετικὸν ἀρθρίδιον εἰς τὸ λεγόμενον Νεώτερον «Ἐγκυκλοπαιδικὸν Λεξικὸν τοῦ Ἠλίου», τόμ. Θ', σελ. 1142α, περιέχει τὰ αὐτὰ σφάλματα, ἀωνυμῶς γεγραμμένον.

του γρόσια τρεῖς ἡμισυ χιλιάδες, ἤτοι ἐπὶ πουργεῖα, πρὸς δὲ τὸν ἅγιον Θεσσαλονίκης κύριον Ἰωσήφ δύο χιλιάδες, ἤτοι πουργεῖα τέσσαρα, ἵνα πέμπωσιν εἰς τὸ σχολεῖον τῆς Δημητσάνης τὸ κατ' ἔτος διάφορον, κατὰ τὴν ἀρχιερατικὴν συνήθειαν ἀνὰ πενήκοντα γρόσια τὸ πουργεῖον, διὰ τὰ ὁποῖα πρέπει οἱ ἐπίτροποι μετὰ τοῦ διδασκάλου νὰ γράφουν εἰς Κωνσταντινούπολιν τῷ τζελεπῆ Νικήτᾳ Κουντούρη καὶ τῷ κῆρ Νικολάφ Διγενίδῃ, νὰ φροντίσουν καὶ αὐτοὶ ὡς ἐπίτροποι, ἵνα συνάζωνται τὰ χρήματα ἐκεῖσε εὐκολώτερον...».¹

Τὰ χρήματα ταῦτα, περὶ τῶν ὁποίων τόσον ἀορίστως γίνεται λόγος ἀνωτέρω, ἀπετέλουν τὸ κεφάλαιον τῆς Σχολῆς Δημητσάνης, ἡ συντήρησις τῆς ὁποίας ἐγένετο ἐκ τοῦ ἐτησίου διαφόρου. Προηγουμένως ὑπάρχει κατάλογος εἰσφορῶν, πρόσφατος περὶ τὸ 1813 καὶ παλαιότερος. Τὸ σύνολον τοῦ παλαιότερου καταλόγου ἀνήρχετο εἰς γρόσια 5.500, ἐξ ὧν εἶχον κατατεθῆ εἰς τὴν ἐπαρχίαν τοῦ ἀρχιεπισκόπου Δημητσάνης γρόσια 3.500 καὶ ἕτερα 1.000 εἰς τὸ κοινὸν τῆς πόλεως δι' ὁμολογιῶν. Τὸ σύνολον τοῦ νεωτέρου καταλόγου ἀνήρχετο εἰς γρόσια 4.500, ἐξ ὧν τὰ 3.500 παρὰ τῷ μητροπολίτῃ Προύσης. Ἐπομένως τὸ ποσὸν τῶν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Θεσσαλονίκης κατατεθειμένων 2.000 γροσίων πρέπει νὰ συνεπλήρωσε διὰ χιλίων γροσίων ὁ Γρηγόριος Ε' ἢ ὁ Θεσσαλονίκης Ἰωσήφ καὶ πάντως εἰς τὴν ἐπαρχίαν τοῦ τελευταίου ὁ Γρηγόριος συνέστησε νὰ κατατεθοῦν τὰ χρήματα ὡς ἀσφαλῆ, ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν βεβαίως τοῦ μητροπολίτου.

Κενωθείσης τῆς ἔδρας τῆς Θεσσαλονίκης τὸν Ἰούλιον 1821, μετετέθη ἐκεῖ ὁ Αἴνου Ματθαῖος, ὁ ὁποῖος ὅμως τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1824 μετετέθη εἰς τὴν μητρόπολιν Κυζίκου, Θεσσαλονίκης δ' ἐγένετο ὁ Λήμνου Μακάριος.² Ἄξιον νὰ σημειωθῆ ἔν κατακλειδί εἶναι ὅτι, διαρκούσης τῆς Ἐπαναστάσεως, οἱ ἱερεῖς Θεσσαλονίκης εἶχον ὀργανωθῆ εἰς συντεχνίαν, καλουμένην Σύνταγμα.³

Π Ρ Ο Σ Θ Η Κ Η

Εἶχε προχωρήσει ἡ ἐκτύπωσις τοῦ παρόντος μελετήματος, ὅταν ἐκ τῶν

¹ Τὸ χειρόγραφον φέρει ἀριθμὸν ταξινομήσεως 142. Βλ. Τάσοῦ Ἀθ. Γ. ο. τ. σ. ο. ὑ. λ. ο. υ., Κατάλογος τῶν χειρογράφων κωδίκων τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Σχολῆς Δημητσάνης, ἐν Ἀθήναις 1954, σελ. 82 - 83. Ὁ μνημονευόμενος εἰς τὸ ἀνωτέρω ἀπόσπασμα τζελεπῆς Νικήτας Κουντούρης, Δημητσανίτης, μεγαλέμπορος ὑαλικῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἦτο οἰκεῖος τοῦ Γρηγορίου Ε' καὶ ἀπώλεσεν ἐκ τοῦ λόγου τούτου πιθανώτατα τὴν ἰδίαν ἡμέραν τοῦ ἀπαγχονισμοῦ τοῦ πατριάρχου δύο υἱούς, Σταυράκη καὶ Θεόδωρον, θύματα καὶ ταῦτα τῆς τουρκικῆς θηριωδίας τῶν μικρῶν ἐκεῖνων ἡμερῶν. Βλ. Μ. Οἰκονόμου, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 101. Ἀμβρ. Φραντζῆ, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 256 κλπ.

² Β. Α. Μυστακίδου, Ἐθρικά. «Ἐθρικά», τόμ. Β' (1929), σελ. 308-309.

³ Χρ. Γ. Γουγούση, Ἱστορία τοῦ Συντάγματος τῶν ἱερέων Θεσσαλονίκης 1825 - 1898, «Γρηγόριος Παλαμᾶς», τόμ. Γ' (1926), σελ. 278.

προσφάτως κυκλοφορηθέντων Ἀπομνημονευμάτων τοῦ Κανέλου Δεληγιάννη, γνωστῶν βεβαίως, ἀλλ' ἀνεκδότων τέως, ἦλθεν εἰς φῶς σπουδαία εἴδησις περὶ τοῦ οἰκογενειακοῦ ἐπωνύμου τοῦ Θεσσαλονίκης Ἰωσήφ, παραδιδόμενη ὑπ' ἀνδρὸς δυναμένου νὰ γνωρίζῃ καλῶς, τοῦλάχιστον εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο, τὰ πράγματα καὶ μὴ ἔχοντος λόγους νὰ τὰ μεταβάλῃ. Γράφει λοιπὸν ὁ Κανέλος σχετικῶς τὰ ἑξῆς. Κατὰ τὴν προεπαναστατικὴν ἐποχὴν ἦλθον εἰς Δημησιάνην οἱ ἐν Ὑδρᾷ ἐμπορευόμενοι ἀδελφοὶ Σπυρίδων καὶ Νικόλαος Σπηλιωτόπουλοι, ἐταῖροι γνωστοί, διὰ νὰ ἰδρῦσουν τοὺς πυριτιδομύλους. Εἰς τοῦτο τοὺς ἐβοήθησεν ὁ προκριώτερος καὶ δυνατώτερος τῆς πόλεως εἰς πλοῦτον καὶ ἐπιρροὴν «Ἰωσήφ Ἀθανάσιος Ἀντωνόπουλος, ἀδελφὸς τοῦ Ἰωσήφ μητροπολίτου Θεσσαλονίκης, ὅστις ἐφρονεῦθη ἀπὸ τὸν σουλτάνον εἰς Κωνσταντινούπολιν μετὰ τοῦ ἀοιδίμου πατριάρχου Γρηγορίου, τοῦ Δέρκων, Ἐφέσου καὶ ἄλλων ἀρχιερέων, γαμβρὸς ἐπ' ἀδελφῇ τῶν Δεληγιανναίων καὶ ἐταῖρος...»¹

Ἦτο λοιπὸν Ἀ ν τ ω ν ὀ π ο υ λ ο ς ὁ Ἰωσήφ, ἐκ τῆς μεγάλης καὶ σημανούσης οἰκογενείας τῆς Δημησιάνης, ἣτις μετεπαναστατικῶς δὲν διετήρησεν ἐπὶ μακρὸν τὴν παλαιὰν αἴγλην. Ταύτης τὸ ἀρχοντικὸν σφύζεται ἀκόμη καὶ σήμερον σχεδὸν ἀκέραιον, ἐν μέρει δὲ ἠρειπωμένον ὅμοιον κτήριον παράπλευρον, εἰς ἄλλον κλάδον ἀνῆκον, Ἀντωνοπουλαίτικο καλεῖται ἐπίσης ἐν Δημησιάνῃ. Ἰσως πρόκειται περὶ διδύμων κτηρίων τῆς διακλαδισθείσης μεγάλης οἰκογενείας, ἐπιβλητικῶν καὶ ὡραίων.

— Ἐλλείψει ἐπαρκῶν εἰδήσεων ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς μητροπόλεως Δράμας ἐδέχθημεν ἐν ἀρχῇ τῆς παρούσης ὅτι ὁ Ἰωσήφ διεδέχθη τὸν ἀποσυρθέντα κατὰ τὸ ἔτος 1780 εἰς Ἅγιον Ὄρος μητροπολίτην Δράμας Γεράσιμον. Ὁ μακαρίτης πρ. Παραμυθίας Ἀθηναγόρας ἀναφέρει ὅτι τὸ ἔτος 1797 ὁ Γρηγόριος Ε' ἐκάλεσεν εἰς τὴν πρωτοσυγκελλίαν τοῦ Πατριαρχείου τὸν ἀρχιδιάκονον τοῦ μητροπολίτου Ἐφέσου Ἰωσήφ καὶ τοῦτον ταυτίζει πρὸς τὸν τὸ αὐτὸ ἔτος ἐκλεγέντα μητροπολίτην Δράμας δμῶνυμον.² Καὶ ναὶ μὲν ἀναφέρεται εἰς τι χρονικὸν μονῆς τῆς Ἄνδρου ὅτι τῇ 20 Αὐγούστου 1797, ἀποθανόντος τῆς Δράμας, ἐξελέγη διάδοχος του ὁ Ἰωσήφ,³ ἀλλ' εἶναι ἀνάγκη νὰ δεχθῶμεν ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ὅτι πρὸ τοῦ Ἰωσήφ ἐγένετο μητροπολίτης ἄγνωστος, διάδοχος τοῦ Γερασίμου, πρᾶγμα μὴ ἐξακριβούμενον, ἧ ὅτι τὸ ἐν τῷ σημειώματι ἀναγραφόμενον ἔτος εἶναι 1787.

ΤΑΣΟΣ ΑΘ. ΓΡΙΤΣΟΠΟΥΛΟΣ

¹ Κ. Δεληγιάννη, Ἀπομνημονεύματα, τόμ. Α', Ἀθῆναι 1957, σελ. 113.

² Μητροπολίτου Ἀθηνῶν Ἀγαθάγγελος, Ὁ θεσμὸς τῶν συγκέλλων ἐν τῷ οἰκουμένικῳ πατριαρχείῳ, «Ἐπετηρὶς Ἐταιρ. Βυζ. Σπουδῶν», τόμ. Θ' (1932), σελ. 273.

³ Δ. Π. Πασχάλης, Χρονικά καὶ ἱστορικὰ σημειώματα ἐκ τῶν ἐν τῇ νήσῳ Ἄνδρου χειρογράφων κωδίκων καὶ τῶν παραφύλλων παλαιῶν ἐντύπων βιβλίων, «Ἄνδριακὸν Ἡμερολόγιον», τ. Ε' (1930), σελ. 49.